

UDK 27-475:929Rapić Đ.

Pregledni rad

Anela MATELJAK POPIĆ (Zagreb)

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

amatelj@hrstud.hr

ĐURO RAPIĆ KAO PROPOVJEDNIK 18. STOLJEĆA

Đuro Rapić, franjevački kulturni radnik 18. stoljeća, autor je dviju knjiga propovijedi („Svakomu po malo“, 1762, „Od svakoga po malo“, 1764) i katekizma („Satir iliti divji čovik“ (1766)). Za razliku od Rapićeva posljednjega objavljenoga djela njegove propovijedi privukle su razmjerno malu znanstveno istraživačku pozornost, a skoro da je i izostalo njihovo proučavanje u odnosu na propovijedi drugih autora. Slijedom toga u ovom se radu Rapićeve propovijedi komparativno proučavaju. Naime, da bi se vidjelo kakav je Rapić kao propovjednik, je li on kao propovjednik bio tipičan predstavnik svoga vremena, dvije njegove propovijedi (na blagdan svete Katarine Aleksandrijske i na blagdan Svih svetih) komparativno se analiziraju u odnosu na propovijedi Emerika Pavića i Bernardina Leakovića, također franjevac 18. stoljeća. Nadalje, istraživanje se proširuje i izvan Hrvatske, s obzirom na europski, njemački segment retorske proze jer je, pored ostaloga, Rapić dobro znao njemački jezik, čitao knjige na tom jeziku, pa se Rapićeve propovijedi analiziraju u odnosu na propovijedi Abrahama a Sancta Clare, augustinca, propovjednika 17. stoljeća, i Hahna Modesta, franjevca 18. stoljeća.

Ključne riječi: *Đuro Rapić, propovjedna književnost, 18. stoljeće, komparativno proučavanje*

1. Uvod

Franjevac Đuro Rapić u 18. je stoljeću obnašao različite dužnosti; kao propovjednik, predavač, dekan filozofskoga učilišta, urednik ilirskoga kalendara, gvardijan, upravitelj suknare, ekonom, defnitor Provincije svetoga Ivana Kapistrana, osobni teolog đakovačkoga biskupa. Pored toga Rapić je autor dviju opsežnih knjiga propovijedi: „Svakomu po malo“ (1762, 486 stranica), „Od svakoga po malo“ (1764, 654 stranice) te katekizma „Satir iliti divji čovik“ (1766, 343 stranice). Za razliku od Rapićeva homiletskoga opusa, o

njegovu djelu o satiru više je pisano te su ga autori najčešće dovodili u vezu sa „Satirom iliti divjim čovikom“ Matije Antuna Reljkovića odnosno spominjali u kontekstu polemike koju je izazvalo to Reljkovićevo djelo. Tako su se iznosile konstatacije da se Rapić svojim djelom suprotstavio Reljkoviću, da je on „duhovnik Momus“ kojega je Reljković naveo kao jednoga od svojih kritičara u predgovoru drugoga izdanja svoga „Satira“, da je Reljković na njega mislio kada je u svojoj pjesmi „Fabula od mlinara i njegovog sina“, objavljenom na kraju svoje „Nove slavonske i nimačke gramatike“ spomenuo „Kontra Satira“ te da je on autor „Tamburaša slavonskoga“, danas nesačuvanoga spisa, također usmjerena protiv Reljkovića, za koji se saznaje iz predgovora „Jeke planine“ Vida Došena. Rapićev „Satir“ i njegov homiletski opus imao je, pored ostaloga, poučnu namjenu, uostalom kao i brojna druga djela u hrvatskoj književnosti u Slavoniji 18. stoljeća. Književnost u Slavoniji Rapićeva vremena, 18. stoljeća bila je uglavnom vjerskoga, nabožnoga karaktera, vezana uz redovnički kler koji je, između ostaloga, nabožnim djelima nastojao utjecati na duhovni život puka. Dakle, hrvatska književnost u Slavoniji 18. stoljeća imala je pragmatičnu funkciju, autori su nastojali utjecati na publiku (persuazivnost), vodili su računa o tome kako će iznijeti vjerski sadržaj, kako će ga prilagoditi recepcijskim mogućnostima publike, primijeniti na društvene prilike (Usp. Matić, 1945: 46). Kako je Rapić to činio, ovdje preostaje provjeriti i pokazati eventualne sličnosti i razlike između njega i drugih, odabranih propovjednika.

2. Komparativna analiza Rapićeve, Sancta Clarine i Pavićeve propovijedi na blagdan svete Katarine Aleksandrijske

Poticaј za usporedbom Rapićeve i Sancta Clarine propovijedi nastao je na osnovi nekoliko podataka. U tom smislu najprije treba spomenuti da je Rapić znao njemački jezik, naime, u predgovoru svoje knjige propovijedi objavljene 1762. izričito je iznio da je čitao knjige na njemačkom i talijanskom jeziku. Tomu treba dodati i druge podatke koje nudi literatura. Naime, Matija Pavić je pišući o književnoj slici Slavonije 18. stoljeća spomenuo dvije Rapićeve knjige propovijedi: nedjeljne propovijedi, tj. „Predike nediljne“ (1762) i „penegiričke“, „svetčane“ neobična naziva „Od svakoga po malo“ (1764), (Pavić, 1889: 115, 138–139). Na osnovi Rapićeva citata o tome kako propovijedi nisu „toliko pisane, koliko iz drugih pripisane“ (pri čemu Pavić nije naveo izvor za taj Rapićev citat, op. A. M. P.), Pavić je iznio da su propovijedi vjerojatno prepisane s talijanskoga i njemačkoga jezika, da ga priprostim jezikom i tonom „nehotice“ (Pavić, 1889: 115) podsjećaju na poznatoga njemačkoga autora „Abrahama sv. Klare“ (Pavić, 1889: 115). Nadalje, poticaј za kompa-

racijom Rapićeve i Sancta Clarine propovijedi uvelike je dao podatak Josipa Bratulića o tome da su na bujnu retoriku, teatralnost franjevac a hrvatskoga štokavskoga područja u 18. stoljeću utjecale propovijedi bečkoga propovjednika, augustinca Abrahama a Sancta Clare (Bratulić, 2003: 537–538). No zašto se Rapićeva propovijed ovdje usporedno promatra u odnosu na propovijed čiji je autor hrvatski franjevac Emerik Pavić? Naime, Pavić je bio cenzor dviju Rapićevih knjiga propovijedi, Rapićev suvremenik, i Pavićeva zbirka propovijedi „Prosvitljenje i ogrijanje jesenog i zimnog doba“, u kojoj se nalazi i propovijed na dan svete Katarine, objavljena je u približno isto vrijeme kad i Rapićeva, točnije dvije godine (1762) prije Rapićeve zbirke propovijedi „Od svakoga po malo“, u kojoj se donosi propovijed na istu svetkovinu. Pored toga kronološkoga kriterija poticaj da se jedan segment Rapićeva propovijednoga opusa usporedi s Pavićevim dao je Pavić u predgovoru spomenute zbirke propovijedi u kojem govori da se odlučio usmjeriti na Sveto pismo, svete oce i naučitelje „zaostavivši savišje historie i pripovidke“ (Pavich, 1762: 4. nepag.).¹ Naime, ranije istraživanje Rapićevih propovijedi autoricu rada navelo je na zaključak da je on u propovijedima obilato donosio narativne primjere (Mateljak: 2013, 154–162), a u spomenutom predgovoru Pavić, kao Rapićev suvremenik, odlučio se udaljiti od toga. Dakle, namjera je da se na konkretnom materijalu, na propovijedima koje se odnose na istu svetkovinu, istraže razlike, sličnosti između Rapića i drugih dvaju propovjednika. No, prije analize samih propovijedi donose se kraći biografski podaci o Đ. Rapiću, E. Paviću i A. a Sancta Clari.

2.1. Biografski podaci o Đuri Rapiću, Emeriku Paviću i Abrahamu a Sancta Clari

Podaci o Rapićevu životu uzimani su iz leksikona, drugih biografskih i bibliografskih pregleda, književnih povijesti, kronika, ljetopisa i radova koja su se bavili Slavonijom 18. stoljeća. Već i prvi uvid u literaturu pokazuje da se ona razlikuje kada su u pitanju osnovni biografski podaci odnosno godina Rapićeva rođenja, smrti, mjesto u kojem je umro. Češći je podatak da se Rapić rodio 1714. u Staroj Gradiški (Kukuljević Sakcinski, 1860: 140; Šafařík, 1865:

¹ Pri donošenju citata iz Pavićevih, Rapićevih i Leakovićevih djela u zagradi se donosi godina kada je knjiga tiskana i broj, točno paginirane, stranice s citatom. Kad se citati preuzimaju s nepaginiranih stranica, bilježi se podatak o godini izlaska knjige, donosi se da je riječ o nepaginiranoj stranici (nepag.) pri čemu se također navodi o kojoj je nepaginiranoj stranici riječ. Citati, kako Rapićevi, tako i drugi, u odnosu na izvornik nisu grafički istaknuti. Kako bi citati bili pristupačniji čitatelju, transkribirani su uglavnom u skladu s današnjim pravopisnim pravilima pri čemu su ispravljane uočene tiskarske pogreške.

72; Matić, 1945: 161; Šundalić, 2000: 612). Taj su podatak iznijeli i povjesničari hrvatske književnosti s time da Jelčić nije spomenuo mjesto Rapićeva rođenja (Ljubić, 1869: 483; Vodnik, 1913: 349; Ježić, 1944: 175, 178; Georgijević, 1969: 258; Jelčić, 2004: 126). Prema drugom se izvoru Rapić također rodio u Gradiški, tj. današnjoj Staroj Gradiški, ali se kao datum spominje 11. travnja 1715 (Hoško, 2010: 471).

U vezi s godinom Rapićeve smrti češće se navodi da je umro 1777. Taj su podatak donijeli povjesničari hrvatske književnosti (Ljubić, 1869: 483; Vodnik, 1913: 349; Ježić, 1944: 178; Jelčić, 2004: 126). Prema drugim je autorima Rapić također umro 1777. i to u Đakovu s time da je Kukuljević precizirao da je umro kao „Bogoslovja professor u Djakovu“ (Kukuljević Sakcinski, 1860: 140; Šundalić, 2000: 612). Nekada se donosi da je Rapić umro 1785, ali se ne spominje mjesto, a također se donosi da je umro u Velikoj 19. prosinca te godine (Šundalić, 2005: 75; Hoško, 2010: 471). Hoško je također navodio da je Rapić umro 1787, a isti je podatak iznio i J. Jančula s tim da je Jančula nešto precizniji kada kaže da je Rapić umro u Velikoj 29. prosinca 1787 (Hoško, 2001: 477; Jančula, 1980a: 214). Jančula je također dodao da postoje drukčija mišljenja prema kojima je Rapić umro 19. prosinca 1787. u dobi od 72. ili 73 godine, što također ukazuje na to da nije sigurno je li se Rapić rodio 1714. ili 1715 (Jančula, 1980a: 214).

Rapić je u novicijat ušao u Velikoj 12. kolovoza 1732. i time postao član provincije Bosne Srebrene (Hoško, 1977: 102). Iz literature nije poznato je li Rapić dobivao poduku prije ulaska u novicijat, kao ni to gdje ju je dobivao. Međutim, provincijali su tražili školsku pripremu prije novicijata. Primjerice, provincijal Bosne Srebrene Marko Bulajić 1706. zahtijevao je da se kandidati u samostanu školuju tri godine prije ulaska u novicijat. Potrebu obrazovanja prije novicijata isticao je 1709. i provincijal Andrija Ećimović (Hoško, 2002: 204, 205). No, samostani su nastavili s ranijom praksom odnosno primali su nekoliko dječaka koje su koristili za fizičke poslove, dok su dobivali tek osnovnu poduku i „nakon stanovitoga vremena“ (Hoško, 2002: 206) ulazili u novicijat, bez da su ih prethodno ispitivali provincijalovi izaslanici te ispitivači. Godine 1729. provincijal Ivan Kopijarević Stražemanac također je isticao da kandidati za novicijat moraju biti pismeni (*litterarum gnari*) (Hoško, 2002: 207). U skladu s tim moguće je da je Rapić podučavan prije ulaska u novicijat.

U svakom slučaju literatura donosi više podataka o Rapićevu studiju. Naime, od 1737. do 1741. studirao je teologiju na visokoj bogoslovnoj školi provincijskoga stupnja u Petrovaradinu, gdje su mu predavali Đuro Brođanin te Petar Ivanović iz Pakraca (Hoško, 1999: 204, 206). Od njezina osnutka 1729. do 1735. to je bila škola moralnoga, a od 1735. do 1783. dogmatskoga bogoslovlja. Kada je Rapić bio studentom te škole nastava je u skladu s pro-

gramom generala reda fra Bonaventure Poeriusa trajala četiri godine tijekom kojih su predavači tumačili „Sentencije“ Petra Lombardskoga. Nastava se odvijala kontinuirano iako je 1739. izbila kuga u Slavoniji i Srijemu (Hoško, 1999: 201–204).

Literatura ne govori gdje je Rapić boravio od 1732. kada je primljen u novicijat u Velikoj, do 1737, kada je počeo studirati teologiju. Međutim, to je moguće pretpostaviti na osnovi onoga što je Rapić radio nakon završetka studija 1741. Po završetku studija teologije provincijal Filip Lastrić dao mu je odobrenje da polaže ispit za profesora filozofije, a nakon što je Rapić ispit položio dodijelio mu je učiteljsko mjesto na Filozofskom učilištu u Požegi, gdje je Rapić radio od 1741. do 1744 (Hoško, 1999: 206; Hoško, 1977: 102). Nije poznato gdje se ispit kojem je Rapić pristupio provodio, ali za pretpostaviti je da je to bilo na području provincije Bosne Srebrene koja je od 1723. samostalno provodila ispite „pred profesorima domaćih škola“ (Hoško, 2002: 218). Prema „Sambukanskim konstitucijama“, koje su bile na snazi od 1663. do 1827, da bi pristupili natječajnom ispitu za profesora filozofije, kandidati su morali završiti trogodišnji studij filozofije i četverogodišnji studij dogmatskoga bogoslovlja te su se morali uzorno redovnički vladati (Hoško, 2002: 218; Brkan, 1984: 40). Iz toga proizlazi da je Rapić završio i studij filozofije, čime se upotpunjuje i period, od novicijata do početka studija teologije, o kojem se u literaturi ne govori. Dakle, vrlo je vjerojatno da je Rapić nakon godine provedene u novicijatu, od 1733. do 1736. studirao filozofiju, a da profesori nije polazio. U skladu s tim nije ga mogla zahvatiti uredba provincijala Antuna Markovića od 19. listopada 1734. prema kojoj su novozavjetnici trebali obvezno godinu dana provesti u profesorijskoj (Našice, Cernik, Šarengrad), gdje su učili gramatiku i retoriku, a nakon čega su ako bi se pokazali sposobnim, mogli studirati filozofiju (Hoško, 2002: 208). Gdje je Rapić studirao filozofiju, boravio do početka studija teologije nije poznato.

Dalje literatura prati Rapića 1743. i 1744. kada je uređivao ilirski kalendar, a nakon toga je posao njegova uređivanja prepustio Jerolimu Lipovčiću, koji ga je uređivao od 1745. do 1755 (Sršan, 1988: 70; Hoško, 2011: 33). Hoško ne isključuje mogućnost da je kalendar dok ga je Rapić uređivao izlazio u Osijeku, a prema M. Tatarinu, I. Kukuljeviću Sakecinskom, Š. Ljubiću kalendar je izlazio u Budimu (Hoško, 2011: 33; Tatarin, 2007: 135; Kukuljević Sakecinski 1860: 140; Ljubić, 1869: 493).

Godine 1748. Rapić je u samostanu u Baču položio ispit za profesora teologije čime je ostvario pravo da predaje na teološkoj katedri bogoslovnoga provincijskoga učilišta tako da je najprije predavao u Radni (Hoško, 2002: 250). Ovomu treba dodati kako je kandidat da bi pristupio natječajnom ispitu za profesora teologije trebao tri godine uspješno predavati filozofiju i primje-

reno se redovnički ponašati (Hoško, 2002: 219). Dakle, Rapić je te uvjete zadovoljio. Međutim, odgovor na pitanje gdje je Rapić bio od kada je prestao predavati u Požegi, kao ni to gdje je boravio dok je uređivao ilirski kalendar, do kada je položio ispit za profesora teologije u literaturi se ne nalazi. Doduše, Jančula je na osnovi Kronike cerničkoga samostana donio da je neki *Pater Đuro a Gradisca* 1747. bio gvardijan u Aradu, u današnjoj Rumunjskoj te da je izradio sjeverno krilo tamošnjega samostana, koje se nalazilo na katu, ali i sam kaže da nije poznato je li riječ o Rapiću ili o nekom drugom (Jančula, 1980a: 215–216).

Rapić je predavao teologiju u Radni (1750–1751, 1753–1757) i u Petrovaradinu (1751–1753) (Hoško, 2002: 338). Godine 1751. učiteljsko mjesto u Radni ustupio je Filipu iz Teševa, a Rapić je pošao u Petrovaradin, gdje je, s Emerikom Zomborlićem, predavao od 1751. do 1753 (Hoško, 1999: 206). Rapić je bio prvi student petrovaradinske škole koji je u toj školi radio kao učitelj. U petrovaradinskoj školi u vrijeme Rapićeva rada kao učitelja redovito su se održavale javne rasprave. Riječ je o tjednim, mjesečnim i godišnjim raspravama koje su organizirali profesori i studenti, pri čemu su profesori određivali gradivo o kojem će se raspravljati koje su oblikovali kao tezu, a zatim je odabrani student iznosio tezu i dokaze koji joj idu u prilog. Nakon toga su osporavatelji teze iznosili svoje argumente kojima su pobijali tezu, dok je branitelj opovrgavao njihove argumente i iznosio nove dokaze. U raspravu su se redovito uključivali i ostali profesori te gosti. Rapić je predsjedao dvjema raspravama održanim 20. svibnja te 12. kolovoza 1753 (Hoško, 1999: 206–208).

Pored toga što je predavao Rapić je 1752. obnašao dužnost tajnika delegiranoga vizitatora koji je obišao samostane u Bosni (Sršan, 1988: 70).² S obzirom na to da se isticao u vođenju gospodarskih i građevnih poslova, 1752. nadgledao je građevne radove u Petrovaradinu (Hoško, 1999: 207). U literaturi se ne precizira u kojim se to građevnim poslovima Rapić ranije isticao pa je nadgledao radove u Petrovaradinu. Međutim, moguće je da je gore spomenuti gvardijan u Aradu 1747. bio upravo Đuro Rapić koji je pokazao svoje graditeljske sposobnosti time što je izgradio sjeverno krilo tamošnjega samostana tako da je 1752. nadgledao i radove u Petrovaradinu.

² Jakošić je iznio da je Rapić te godine bio tajnik delegiranoga vizitatora koji je obilazio samostane u Bosni u spisu „Scriptores Interamniae vel Pannoniae Sauiae nunc Slavoniae dictae anno 1795 conscripti (cum continuatione a. 1830)“. Jakošićev spis objavio je Milivoj Šrepel (1899), *Grada za povjest književnosti hrvatske*, 2, Zagreb, a preveo ga je Stjepan Sršan (1988), „Slavonski pisci (1795–1830)“, *Revija – časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*, 1, str. 59–87.

U jesen 1753. Rapić se sukobio s petrovaradinskim gvardijanom Jakovom Matijevićem, pri čemu se u literaturi ne spominje razlog sukoba. Međutim, provincijal Josip Janković prosudio je da je Matijević kriv te ga je razriješio službe, a Rapića je 17. rujna 1753. ponovno premjestio na bogoslovnu provincijsku školu u Radnu, gdje je predavao do 1757 (Hoško, 1999: 206–207; Hoško, 2002: 338). Kada je Rapić dobio naslov šestogodišnjega lektora teologije³, koliko je bilo predviđeno školskim uredbama o profesorskom radu na bogoslovnim školama pokrajinskoga značenja, generalni vizitator Ivan Lukić 1757. postavio ga je za voditelja popravaka i gradnje samostana u Iloku, nakon čega je premješten u rodnu Gradišku, gdje je djelovao kao propovjednik od 1757. do 1761 (Hoško, 1977: 102; Hoško, 1999: 207).

Međutim, Rapić je u Gradiški obnašao i dužnost gvardijana, što pokazuje izvještaj vizitatora Ivana Krstitelja Paxyja, generalnoga vikara zagrebačkoga biskupa za donju Slavoniju, koji je 1758. izvijestio da je *gvardianus gradiscanus Georgius Rapich* zatražio da se starogradiškoj župi pripoje tri sela cerničke župe (Ljupina, Sičice, Vrbje) jer namjerava graditi crkvu što bi bilo lakše s većim brojem župljana (Jančula, 1980a: 212; Jančula, 1980b: 222). Moguće je da je dužnost gvardijana Rapić obavljao do 26. svibnja 1761. jer je tada župnik i gvardijan u Staroj Gradiški bio Petar Curić, koji će kasnije biti gvardijan u Cerniku (Jančula, 1980a: 212). Međutim, Rapićeva namjera o gradnji nije se ostvarila jer je 1768. Stara Gradiška još uvijek imala stari samostan i crkvu tako da je Josip II. prigodom svoga putovanja u Slavoniju slušao misu u crkvi „koja je radi starosti već sasvim ruševna“ (Jančula, 1980a: 212).⁴

Od 1761. do 1764. Rapić je bio upravitelj franjevačke suknare u Budimu (Hoško, 1977: 102). Kao ekonom Provincije radio je od 1764. do 1767, kada je boravio u Osijeku (Hoško, 1977: 102). Da je Rapić, tj. „velečasni otac Juraj iz Gradiške, šestogodišnji lektor“ (Barbarić, 1995: 163) na kapitulu Provincije održanom 17. svibnja 1764. imenovan za prokuratora Provincije potvrđuje Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi (Barbarić, 1995: 161–163). U Osječkom ljetopisu za 1765. kada se nabrajaju članovi redovničke obitelji samostana sv. Križa u Osijeku, spominje se kao „Grgur od Gradiške, lektor i ekonom provincije“ (Sršan, 1993: 53), a spominje se i 1766. kao „Đuro Rapić, šezdesetogodišnji lektor i ekonom provincije“ (Sršan, 1993: 54), također kada se daje popis članova redovničke obitelji (Sršan, 1993: 52–54). Međutim, tekst na latinskome glasi *Georgius Rapich lect. sexennalis et procurator provinciae* (Bösendorfer, 1916: 39). To bi onda značilo da nije riječ o šezdesetogodišnjem, već o šestogodišnjem lektoru, odnosno da se ne odnosi na Rapićevu dob.

³ Riječ je o naslovu koji je dobivao profesor franjevačkoga reda nakon što je šest godina uspješno predavao na redovničkoj školi (Barbarić, 1995: 355).

⁴ Radi se o crkvi koja je posvećena sv. Mihovilu Arkandelu (Jančula, 1980a: 210).

Rapić je kratko sudjelovao u vodstvu provincije, i to kao definitor (1767/1768) (Hoško, 1999: 207). Naime, za definitora je izabran na provincijskom kapitolu kojem je predsjedao generalni vizitator, jubilarni lektor, Giovanni Battista de Calavatone u samostanu sv. Antuna u Našicama 10. kolovoza 1767, istoga dana kada je spomenuti Emerik Zomborlić (Emerik od Pečuha, Mirko od Pečuha) izabran za provincijala (Hoško, 1999: 206; Sršan, 1993: 55; Stražemanac, 1993: 215). Međutim, u Rimu je 10. listopada 1767. generalni komesar Josip Marija de Vedano poništio taj kapitul „zbog nezakonitog predsjednika i nekih drugih stvari“ (Stražemanac, 1993: 215) i odredio za provincijala Jakoba Spatzierera, za kustosa Bonaventuru Zebića, a za definitora Ivana Velikanovića, Emerika od Pečuha, Ljudevita Seidla i Juvenka od Beča (Stražemanac, 1993: 215). No, odluka o poništenju našičkoga izbora poslana je tek 17. prosinca 1767, a moguće da je Rapić funkciju definitora obavljao sve do početka 1768 (Barbarić, 2002: 56–59). Naime, 9. siječnja te godine konačno je uprava Reda imenovala novo vodstvo (Hoško, 1999: 206).⁵

S obzirom na to da je Rapić imao visoku teološku izobrazbu, đakovački biskup Josip Antun Čolnić 1768. uzeo ga je za suradnika i imenovao ga je svojim osobnim teologom. To je Rapić radio do 1770, pa je tih godina boravio u Đakovu (Hoško, 2002: 338; Hoško, 1977: 102). Međutim, Ljubić donosi da je Rapić bio „za šest godina u Djakovu učitelj mudroznanja i bogoslovja“ (Ljubić, 1869: 483). Od 1771. do 1775. Rapić je ponovno živio u Iloku, gdje je radio kao dekan tamošnjega filozofskoga učilišta. Od 1775. boravio je u Cerniku, a nakon toga je od 1778. do 1780. ponovno u rodnoj Gradiški djelovao kao propovjednik (Hoško, 1977: 102–103; Hoško, 1999: 207).

Prema L. Plejić Rapić je u Cerniku obnašao dužnost gvardijana (Plejić, 1995: 145–146). Međutim, u periodu kada je Rapić boravio u Cerniku kao tamošnji gvardijani spominju se Lovro Perišanović (1775–1776) i Petar Curić (1777–1778) (Jančula, 1980a: 164–165).⁶ U vezi s Rapićevim boravkom u Cerniku Jančula također spominje da je „Na molbu patra gvardijana i patra

⁵ Zomborlić, čijem se izboru za provincijala protivio Bečki Dvor tako da ga uprava Reda nije odobrila, u novom vodstvu provincije bio je definitor, od 1768. do 1771 (Hoško, 1978: 148). Podatke o novom vodstvu Provincije daje i Ljetopis Franjevačkoga samostana u Osijeku u kojem je za 1768. zabilježeno da je drugoga, pri čemu se ne navodi mjesec, pročitani dekret „za Jakova Spatzierera poslan od najviše vlasti u kojem se nastavlja i potvrđuje novoizabrani definitorij, i to u sastavu: Jakov Spazierer, provincijal, Benedikt Zebić, kustod, Ivan Velikanović, Mirko od Pečuha, Ljudevit Seidl i Inocent Pejer, definitori“ (Sršan, 1993: 55). Potonji definitor, kojega Stražemanac, kako je izneseno naziva „Juvenkom od Beča“, jest Hijacint Peyer (Beč, 1730–Arad, 1794) (Hoško, 2002: 169).

⁶ Nakon smrti Lovre Perišanovića 30. rujna 1776. Petar Curić najprije je bio predstojnik samostana i upravitelj cerničke župe, na računima samostana od listopada te godine potpisao se kao diskret, a za gvardijana je imenovan 1777 (Jančula, 1980a: 165).

Đure Rapića, šestgodišnjeg lektora“ (Jančula, 1980a: 165) zagrebački biskup Josip Galjuf prilikom vizitacije u Slavoniji 17. srpnja 1777. posvetio tamošnjoj crkvi sv. Petra (Jančula, 1980a: 164–165). Osim toga Rapić se spominje u Cerniku među ispitivačima na studiju moralne teologije, i to 1775, kada su ispitivači bili „poznati Đuro Rapić, Kristofor Kellerer i Leander Koepl“ te 1776 (Jančula 1890a: 186).

Literatura donosi da se Rapić više godina prije smrti „revno bavio botanikom“ (Sršan, 1988: 70). Službu propovjednika nakon Gradiške nastavio je u Velikoj (1780–1785) (Hoško, 2010: 472).

Rapić je bio dobro filozofski i teološki obrazovan. Gore je spomenuto da je Rapić u svojoj knjizi sam iznio da, pored ostaloga, zna njemački jezik, a osim toga, Hoško je na osnovi podataka iz Arhiva franjevačkoga samostana u Budimu iznio da je Rapić dobro znao njemački i talijanski jezik (Hoško, 1977: 103). Pored različitih službi koje je obavljao Rapić je, kako je spomenuto, napisao i nekoliko djela, o kojima podatke donose bibliografije. U „Bibliografiji hrvatskoj“ Kukuljevića Sakcinskoga zastupljen je „Rapić fra Juraj“ (Kukuljević Sakcinski, 1860: 140) te se tu osim podataka iz njegova života donosi bibliografski opis njegovih djela (Kukuljević Sakcinski, 1860: 140, 222). Riječ je o sljedećim naslovima i njima pripadajućim podacima: 1) „Svakomu po malo iliti predike nediljne zajedno s korizmenima svima duhovnim pastirima vehoma koristne a pravovirnim kàrstjanom osobito hasnovite, koje stanje, i svakoga čovika većanja u sebi uzdržaju i temelj evangjeoskoga zakona, svakomu i nesetnomu obilato navištjuju. U Pešti tlačeno kod A. P. Eitzenbergera 1762. na čit. listu. str. 744. S bakroreznom slikom pl. gospod. Ivana i Mate Pavianovićah; kao mecenatah ove velike knjige.“ 2) „Od svakoga po malo, iliti kratko izpisanje života, mučeničtva i slave pravih i svetih prijateljah božjih, na korist i vičnje spasenje ne samo sviuh pravovirnih, nego i bludećih dušah, s mogućom pomnjom sabrano i s osobitim trudom skupito i u ilirički jezik na svitlo dato. U Pešti 1764. u 4. str. 636.“ 3) „Satir iliti divji čovik u nauku karstjanskomu ubavistit, uputit, naučit i pokarstit. S 4 na među rezanimi kipi. I izdanje u Osiku 1765. u 8. str. 327.; II. izd. u Pešti pri Eizenbergeru 1766. u 8. str. 327. k tomu još na koncu 4 lista „Opomena najposljednja satiru“ (sa slikama).“ (Kukuljević Sakcinski, 1860: 222, 140). Podatke o Rapiću i njegovim djelima dao je i Šafařík u pregledu „ilirskih“ pisaca pri čemu su i njemu poznata spomenuta Rapićeva djela, s tim da navodi samo izdanje „Satira iliti divjega csovika“ iz 1766. te stavlja pod upitnik je li ono pisano u stihu (Šafařík, 1865: 72, 160, 236). Ta se tri Rapićeva djela, s izdanjem „Satira“ iz 1766, spominju i u Frkinovu odnosno Holzleitnerovu popisu knjiga hrvatskih autora iz knjižnica Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, pa se u skladu s tim navode knjižnice u kojima se njegova

djela danas nalaze (Frkin – Holzleitner, 2008: 393–394). Prvo izdanje Rapiće-va djela o satiru za koje Kukuljević bilježi da je izišlo u Osijeku 1765. imalo je naslov „Satir obraćen“, ali to izdanje danas nije poznato, pa se i nije našlo u Frkinovu odnosno Holzleitnerovu popisu knjiga (Kukuljević Sakcinski, 1860: 140; Georgijević, 1969: 258). Pored triju navedenih djela Rapić se spominje kao autor anonimne knjižice „Slavonski tamburaš“ (1767) u kojoj se kritizira M. A. Reljković (Georgijević, 1969: 243). Da je Rapić napisao tri navedena djela poznato je i drugim autorima koji su se bavili slavonskom književnošću 18. stoljeća, primjerice, Jakošiću, Matiću, s time da znaju za izdanje „Satira iliti divjega čovika“ koje je objavljeno u Pešti 1766 (Jakošić, 1899: 126–127; Matić, 1945: 161).

Povijesti hrvatske književnosti ne znaju za sve tri Rapićeve bibliografske jedinice, a o pojedinim njegovim djelima daju različite podatke (naslov, mjesto i godinu izdanja). Prema Ljubiću je Rapić autor djela „Svaku po malo“ (Pešta, 1762), „Od svakoga po malo“ (Pešta, 1764) s tim da je uz potonje u zagradi zabilježio da je riječ o korizmenim govorima. Ljubić spominje Rapića kao autora „Satira iliti divjega čovika“, ali se razlikuje od gore iznesenoga, kada donosi da je to djelo izišlo u Osijeku 1768. te u Pešti 1776. (Ljubić, 1869: 483, 493). Vodnik je u svojoj povijesti spomenuo Rapića samo kao autora djela „Satir iliti divji čovik u nauku kršćanskomu ubavistit, uputit, naučit i pokrstit“ koje je izišlo u Osijeku, ali za razliku od Ljubića, donosi da je ono izišlo 1765, a razlikuje se i od već iznesenoga podatka prema kojem je izdanje od te godine imalo naslov „Satir obraćen“ (Vodnik, 1913: 349). U Ježićevoj povijesti također se nalazi podatak koji je Vodnik donio (Ježić, 1944: 178). Jelčić je, poput Vodnika i Ježića, spomenuo Rapića kao autora knjige „Satir iliti divji čovik u nauku kršćanskom ubavistit, uputit, i pokrstit“, ali je prema njemu ta knjiga izišla 1756, s tim da nije naveo mjesto tiska. Ako se slijedom gore iznesenih podataka, pretpostavi da je riječ o tiskarskoj pogrešci, zamijeni brojki, odnosno da se radi o izdanju iz 1765, proizlazi da se podatak u vezi s naslovom u Jelčićevoj povijesti slaže s onim u Vodnikovoj te u Ježićevoj, pa se za izdanje od te godine ne navodi naslov „Satir obraćen“ (Jelčić, 2004: 126).

Nakon upoznavanja s literaturom u kojoj se nalaze podaci o Rapiću ne može se reći kada se točno Rapić rodio i kada je umro. Činjenica jest da se češće spominje da se Rapić rodio 1714. u Staroj Gradiški. Tomu je, koliko je poznato, suprotan jedino Hoškov podatak prema kojem se Rapić također rodio u Staroj Gradiški, ali 11. travnja 1715. Hoško je to iznio sastavljajući natuknicu o Rapiću u nedavno (2010) objavljenom „Hrvatskom franjevačkom biografskom leksikonu“ te u drugom svom radu u kojem se pozvao na podatke iz Arhiva franjevačkoga samostana u Brodu (Hoško, 1977: 102). Međutim, primjerice, i Šafařík se pozvao na izvore iznoseći biografske podatke o Rapi-

ću, a među njima i to da se rodio 1714. Još je veće šarenilo u vezi s godinom Rapićeve smrti jer se spominju tri godine (1777, 1785. i 1787). Međutim, unatoč tomu nešto se sigurnije prikloniti Hoškovu stavu da je Rapić umro 19. prosinca 1785. u Velikoj, jer Hoško do te godine i toga mjesta prati Rapićev rad, na osnovi podataka iz Arhiva franjevačkoga samostana u Budimu i u Vukovaru (Hoško, 1977: 102). To što se, primjerice, povjesničari hrvatske književnosti slažu oko godine Rapićeve smrti, kao i oko godine njegova rođenja, ne daje težinu podacima koje su iznijeli kada pritom nije naveden izvor na koji su se pozvali, što ne isključuje mogućnost da su prepisivali jedan od drugoga. U prilog činjenici da je teško precizirati datum Rapićeva rođenja i smrti govori i slučaj da se u jednoj knjizi daju različiti podaci pa se na jednom mjestu iznosi da se Rapić rodio u Staroj Gradiški 1715, a na drugom da se rodio u Staroj Gradiški, ali godinu dana ranije, u jednom dijelu knjige donosi se da je umro 1785, a na drugom da je umro u Velikoj 1777. (Sablić-Tomić – Rem, 2003: 107, 568). Kad je riječ o Rapićevu autorstvu triju spomenutih djela, tu dvojbi nema, neovisno o tome što, primjerice, književnopovijesni pregledi ne spominju sva tri njegova djela, iz jednostavne činjenice što su ta djela danas dostupna.

Emerik Pavić rodio se 5. siječnja 1716. u Budimu, a tu je i umro 15. travnja 1780. Ulaskom u novicijat 1734. u Velikoj postao je član Provincije Bosne Srebrene. Studirao je filozofiju i teologiju u Budimu (1736–1742) i u Osijeku (1742–1743), a nakon toga je predavao na filozofskom učilištu u Baji (1743–1746), obnašao dužnost gvardijana u Budimu (1747–1749). Bio je tajnik Provincije (1748–1750), zatim je, kako je ranije izneseno, u dva navrata bio definitor (1748–1751, 1760–1764). U Budimu je Pavić predavao teologiju (1750–1761) i obnašao dužnost dekana Generalnoga učilišta (1761–1780). Od 1746. do smrti uređivao je hrvatski kalendar, a bio je i izuzetno plodan pisac. Naime, njegov opus obuhvaća više od 30 jedinica, na latinskom i na hrvatskom jeziku, a radi se o teološkim, katehetskim, homiletskim, biblijskim djelima, medicinskom spisu, književnim djelima. Naslovi su nekih od njegovih djela: „Ogledalo temelja vire“ (1759), „Epistole i evanđelja“ (1764), „Ručna knjižica“ (1769), „Putovanje duhovno“ (1769). Pavić je na latinskom parafrazirao prvu polovicu „Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga“ Andrije Kačića Miošića. To je Pavićevo djelo izašlo 1764. pod naslovom „Descriptio soluta et rythmica regum, banorum caeterorumque heroum slavinorum seu illyricorum“, a autor je i djela „Nadodanje glavnih događaja Razgovoru ugodnomu naroda slovinskoga“ (1768) u kojem je opjevao rad franjevacu u Slavoniji i slavenske vladare“ (Šundalić, 2000: 560; Hoško, 2010: 434).

Abraham a Sancta Clara, čije je krsno ime John Ulrich Megerle, rodio se 2. srpnja 1664. u Kreenheinstettenu blizu Badena, a umro je u Beču 1. pro-

sinca 1709. Nakon što je u Messkirchu dobio osnovno obrazovanje pohađao je isusovačku gimnaziju u Ingolstadt. Po smrti oca brigu o njemu vodio je njegov ujak, Abraham von Mergerlin, koji ga je 1659. prebacio u benediktinsku školu u Salzburgu, a nakon tri godine Abraham je pristupio redu bosonogih augustinaca i iz poštovanja prema ujaku uzeo ime Abraham. Nakon novicijata, studija u Mariabrunnu u lipnju 1668. zaređio se u Beču, koji je bio središte njegova djelovanja. Naime, car Leopold I. 28. travnja 1677. postavio ga je za dvorskoga propovjednika, a pored toga je u Beču Abraham bio prior samostana i ministar provincije. Neka su od njegovih djela: „Merk's Wien“ (1680), „Lösch Wien“ (1680), „Die grosse Totenbruderschaft“ (1681), „Auff, auff, ihr Christen“ (1683), „Judas der Erzscheml“ (1686–1695), „Geistlicher Kramer-Laden“ (1710), „Abrahamisches Bescheid-Essen“ (1717) (Clark 2003: 38; Welzig 1987: 571).

2.2. Tri propovijedi na blagdan svete Katarine Aleksandrijske – struktura

Prije negoli bude riječi o strukturi propovijedi donose se kraći podaci o primjercima propovijedi koji su korišteni u ovom radu. Naime, pri istraživanju Rapićeve propovijedi na svetu Katarinu Aleksandrijsku poslužio je primjerak njegove knjige „Od svakoga po malo“, koja je vlasništvo franjevačkoga samostana u osječkoj Tvrdi. Nakon naslove stranice u toj Rapićevoj homiletskoj zbirci nalazi se stranica s imenima osoba, senatorima Subotice, koji su financirali tisak Rapićeve knjige. U posveti na latinskom koja slijedi nakon toga Rapić je hvalio njihove vrline i zasluge. U kontekstu Rapićeve posvete značajno je to što je nakon poraza Osmanlija kod Sente 1697. u sastav Habsburške Monarhije ušla i Subotica koja je pritom bila uklopljena u sustav Vojne krajine. Stanovništvo Subotice očigledno je jedva dočekalo promjenu vrhovne vlasti jer se iz daljnje teksta Rapićeve posvete iščitava nedvojbeno privrženost građana Subotice novom vladaru. Nakon toga se u knjizi donose odobrenja teologâ na latinskom jeziku. Za ovu Rapićevu knjigu, odobrenja su dali franjevac Hijacint Campion, generalni lektor presvete teologije, te, kako je spomenuto, franjevac Emerik iz Bude, jubilarni lektor i definitor. Oba su odobrenja od 24. prosinca 1763. godine. Slijedi odobrenje Maksimilijana Leisnera, provincijala provincije sv. Ivana Kapistrana i franjevca Paskala iz Varese, generala reda u Rimu. U sljedećem dijelu naslovljenom „Pridgovor k štociu“ Rapić je iznio motive koji su ga vodili u pisanju kao i o stilu kojim je knjiga pisana. Naime, pisao je kako bi potakao ljude da nasljeduju svece, a u vezi sa stilom propovjednik je otkrio da je uvidio „da visoko humno govorenje veoma malecak plod prinosi“ (1764: 8. nepag.) te da je sastavljao djelo s namjerom da bude podjednako spasonosno učenim i neučenim recipijentima.

U vezi s potonjim Rapić je donio u kurzivu citat njemačkoga benediktinca Johanna Trithemiusa te ga je popratio prijevodom s latinskoga, tj. „Svaki pripovidalac imade jezik, i jezik: jedan za priprostitute parasnike, a drugi za naučne“ (Rapich, 1764: 8. nepag.). Dakle, Rapić razlikuje dvije poetike na razini stila, dva različita načina izražavanja: jedan je estetiziran, a drugi jednostavan, prirodan čime uzima u obzir recipijente različitih recepcijskih sposobnosti. Osim toga pokazuje da se propovijed odnosi na obrazovane i neobrazovane vjernike te da ona mora biti prilagođena onima za koje nastaje odnosno da mora biti razumljiva priprostim, neobrazovanom recipijentu, kao i učenicima. Nakon toga se donosi središnji dio knjige koji sadrži 65 propovijedi koje se uglavnom odnose na svetačke blagdane, druge blagdane, mladu misu itd. U svrhu istraživanja Sancta Clarine propovijedi korišten je primjerak koji je, s drugim baroknim propovijedima, objavio Werner Welzig (1995), a primjerak Pavićeve propovijedi je iz njegove knjige „Prosvitljenje i ogrijanje jesenog i zimnog doba“, koja je pod signaturom R II-8⁰-63a dio fonda Nacionalne i Sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Nakon naslovne stranice u toj Pavićevoj knjizi slijedi stranica s dvama citatima iz Svetoga pisma („Tumačenje riči tvojih prosvitljuje“, „Uzeo je od njih i ogrijao se“) te dvije stranice s predgovorom u kojem autor spominje da je donio propovijedi kako bi potakao čitatelje na pravilno ponašanje. Nakon toga se nalaze odobrenja teologa (Alojzije Nemet, Hijacint Campion), provincijala (Maksimilijan Leisner) generala Reda (Paskal iz Varese), a potom slijedi glavni dio s propovijedima, koje se odnose na blagdan Duhova, Došašća, Vodokršća, Korizmu te na svetačke blagdane.

Vezano uz duljinu propovijedi, iako je bečki propovjednik svoju propovijed ocijenio kao kraću, ona je dulja od Rapićeve, a pogotovo od Pavićeve propovijedi. Naime, Abrahamova propovijed prostire se na nešto više od 14 stranica gustoga teksta, Rapićeva skoro na 10 stranica gustoga teksta, dok je Pavićeva najkraća jer zauzima 5 nepotpunih stranica.

Sve tri propovijedi strukturalno su građene prema pravilima antičke retorike, tako da se ispod naslova propovijedi donosi moto, slijedi uvod u propovijed, razlaganje teme te zaključak. Nakon naslova Rapićeve propovijedi („Na dan s. Katarine divice i m.“) donosi se moto na hrvatskom („Krunu od slavnoga dobitka mudre divice dobivaju po bižanju i vojevanju“) i na latinskom („Quae paratae erant, intraverunt cum eo ad nuptias“), a propovjednik ga je uzeo iz Evanđelja po Mateju (Matth. 25), iz dijela u kojem se govori o deset mudrih i ludih djevice, a njegov je prijevod: „koje bijahu pripravne, udoše s njima na svadbu“ (Biblija, 1983: 958–959). Moto na hrvatskom oslanja se na latinski, ali ga i proširuje. Slavni je dobitak, kako pokazuje tekst Rapićeve propovijedi, zapravo Isusov pir na koji mogu ući mudre djevice. Na kraju uvo-

da Rapić je propovijed podijelio na dvije podteme koje uglavnom objašnjavaju hrvatski moto propovijedi, tj. kako se može zaslužiti slavni dobitak. Naime, propovjednik je najavio da će u prvom dijelu propovijedati o tome da mudre djevice znaju kako bježati od nečiste ljubavi, dok će se drugi dio odnositi na to da one znaju kako se boriti, vojevati za djevičansku krunu, a to će pokazati na primjeru svete Katarine (Rapich, 1764: 440–441).

Poput Rapića, Pavić je nakon naslova propovijedi („Za svetkovinu s. Catharinae divice i mučenice“) donio moto („Et quinque prudentes“) iz Evanđelja po Mateju (Matt. 25.), a popratio ga je i prijevodom na hrvatski: „A pet mudri“ (Pavich, 1762: 46) te je propovijed podijelio na dvije teme. Riječ je o dvjema krepostima svete Katarine na osnovi kojih je ona postala Isusovom zaručnicom pa je Pavić najavio da će u prvom dijelu govoriti o mudrosti, a u drugom o ljepoti svete Katarine (Pavich, 1762: 46–47).

Bečki je propovjednik naslovom sugerirao da će na primjeru žene hvaliti veličanstvene vrline, konkretno, da je riječ o kratkoj propovijedi o Aleksandrijskoj djevici i mučenici Katarini („Lob und Prob der herrlichen Tugenden so auch bey dem Weiblichen Geschlecht zu finden. Das ist eine kurtze Predig von der Heil. Alexandrinischen Jungfrauen und Martyrin Catharina“), koja je izgovorena u Beču, gdje je i tiskana 1696. Abraham a Sancta Clara je moto („Tace, &c.“) uzeo iz Evanđelja po Marku (Marc. c. 4.), a popratio ga je i prijevodom na njemački „Schweig still“ (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 165), tj. „Šuti“⁷, s time da za razliku od Rapića i Pavića propovijed nije dijelio na zasebne podteme, već svaki dio središnjega dijela njegove propovijedi ima uvod koji motivira daljnje propovijedanje. Primjerice, A. a Sancta Clara je propovijed otvorio govorenjem o tome kako je Salomon pitao tko će mu naći jaku ženu, a nakon toga je uslijedio niz rečenica s primjerima, nabranje koje je davalo dinamiku propovijedi. Bečki je propovjednik pitao nije li takva, primjerice, bila sveta Felicita, sveta Barbara, sveta Ursula, sveta Genoveva Pariška, sveta Brigita Irska, sveta Gertruda iz Nivellesa, sveta Dimfna, naposljetku, sveta Katarina Aleksandrijska. Govorenje o tome da žena ne smije na sebe stavljati muške odjeće, pri čemu se propovjednik pozvao na Ponovljeni zakon („Mulier non induetur Veste virili, &c.“), i onaj iz Evanđelja po Luki („Simile est Regnum Caelorum fermento, &c.“) o tome kako je kraljevstvo nebesko slično kvascu koji žena pomiješa s tri mjere brašna uvod je u propovijedanje o tome kako su za pojedine poslove (kuhanje, odgoj djece, glačanje, rad s vretenom itd.) zadužene žene, dok se drugi poslovi (obrana, oranje itd.) odnose na muškarce (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 165–167). Jednako je tako citat iz Prve poslanice Timoteju („docere aulem mulieri non

⁷ Ovdje donesene njemačke citate prevela je Anela Mateljak Popić.

permitto, &c.“) prema kojem ženama nije dopušteno poučavati A. a Sancta Clari poslužio da pokaže suprotno odnosno da navede primjere učenih žena (npr. sveta Marija Magdalena, sveta Hildegarda, sveta Terezija, sveta Lidvina, sveta Brigita, sveta Marija Magdalena de Pazzi, sveta Katarina Sijenska, sveta Katarina Bolonjska) da bi se onda usredotočio na učenost svete Katarine Aleksandrijske (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 167–168). U zaključku su sva tri propovjednika hvalila sveticu, pozvala vjernike da ju hvale odnosno nasljeđuju (Rapich, 1764: 449–450; Pavich, 1762: 50–51; A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 178–179).

2.3. Tri propovijedi na blagdan svete Katarine Aleksandrijske – poruka (propovjednik – tekst propovijedi – recipijenti)

S obzirom na tematsko-motivsku razinu među propovijedima se uočavaju određene podudarnosti. Primjerice, Rapić i Pavić spominju kako sveta Katarina prije negoli je krštena nije bila dostojna biti Isusovom zaručnicom (Rapich, 1764: 442; Pavich, 1762: 46–47), Rapić i A. a Sancta Clara pozornost su posvetili mučenju svete, sva tri propovjednika govorila su o nastojanju Maksimina da privoli Katarinu i o njezinu utjecanju Isusu. Međutim, propovjednici su različito prezentirali sadržaj, pa se s obzirom na stilske značajke, Rapić približio bečkom propovjedniku, čime se istodobno udaljio od Pavića. Naime, Rapić i Abraham za razliku od Pavića veću su pozornost, kako će se vidjeti na primjerima, posvetili literalizaciji iskaza, slikovitosti, teatralnosti, dramatici, naraciji.

Primjerice, Rapić je metaforički govorio o Maksiminu ponašanju u odnosu na Katarinu odnosno da je Maksimin vatru ljubavi preobratio u vatru srditosti, kao najžešću od svih vatri jer nijedna vatra nije žešća od one koju grom zapali iz kišovitoga oblaka. Najprije je zapovjedio da se Katarina tuče šibljama i škorpionima, ali kako ga je ona i dalje odbijala, Maksimin je zatvorio Katarinu, mučio ju glađu, s time da je Rapić također iznio da joj je Isus po golubici bijeloj poput snijega slao hranu (Rapich, 1764: 447–448). Pored toga što je izvješćivao o zbivanju, propovjednik ga je i komentirao, a time je istodobno hvalio sveticu. Tako Rapić kaže da se Katarina hrabro borila, da je bila poput kamenoga stupa, odlučna da izgubi i zadnju kap krvi radije nego djevičansku čistoću. Izvještaj o tome kako je Maksimin naredio da se za Katarinu pripremi koleso s preoštrim britvama koje će njezino tijelo raskomadati na najmanje dijelove popratilo je propovjednikovo komentiranje njezina ponašanja, čime je opet hvalio sveticu; naime, ona je molitvom vojevala i obratila puk. A time je porasla netrpeljivost između nje i Maksimina, pa je Katarina mogla položiti glavu maču ili živjeti po Maksiminovoj volji. Dra-

matici je pridonosilo pitanje propovjednika što je Katarina odabrala, a onda je slijedio odgovor kako je radije željela rastaviti glavu od tijela nego s glave skinuti poput snijega bijel djevičanski vijenac. Kad su joj odsjekli glavu, iz njezinih su žila potekli krv i mlijeko, a njezino anđeoski čisto tijelo anđeli su pokopali na planini Sinaj (Rapich, 1764: 447–448).

Bečki je propovjednik, kako je rečeno, također opisivao muku svete, pri čemu je i on izvješćivao i komentirao zbivanje, stvarao dramski naboj, literalizirao izričaj. Tako je Abraham propovijedao da je Katarina 12 dana bez hrane i pića morala ležati u mračnoj i ogavnoj tamnici, ali da se držala poput stijene u moru, da joj je bijela golubica donosila hranu, da je za nju bilo pripremljeno kolo koje je trebalo raskomadati njezino najnježnije tijelo, ali da je Katarina ostala poput hrasta kojega nikakva oluja ne može maknuti. Napetost je pojačavao izvješćivanjem o tome da se Katarina morala smaknuti mačem jer je grmljavina razbila klin kola, a nakon toga je hvalio sveticu; pa je ona bila vrijedni mač, znala je da će doći voljenom vjereniku Isusu (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 177). Izneseno je da je Rapić govorio o Katarininu ukopu, a to je također činio i Abraham. Tako bečki propovjednik donosi da su nakon Katarinine pobjedničke smrti njezino tijelo voljeni anđeli nosili na brdo Sinaj i da su ju tamo sahranili. Na osnovi toga motiva propovjednik je hvalio sveticu, a uspostavio je i korelaciju s pogrebnom praksom svoga vremena. Naime, ako u samostanu umre svećenik, pokapaju ga svećenici, umre li brat, pokapaju ga braća, vojnika pokapaju vojnici itd. To što su anđeli pokopali Katarinu znak je da je ona, kako dalje propovijeda Abraham, svojom djevičanskom nevinošću bila anđeo (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 174).

Da je sklon teatralnosti Rapić je pokazao time što se obratio svetom Jeronimu kojega je pitao što bi on rekao kada bi vidio kako se mladež bez imalo stida slobodno rukuje, a onda je pretpostavio i odgovor sveca, tj. rekao bi da će mladić uzeti za ruku djevojku s grešnom namjerom (Rapich, 1764: 444).

I bečki je propovjednik to činio i pritom bio teatralan, primjerice, nakon što je opisao Katarininu mučenje vratio se na dionicu kojom je započeo propovijed, odnosno na, ovdje već spomenuto, Salomonovo pitanje o tome tko će mu naći jaku ženu. Dakle, nakon što je na primjeru Katarine pokazao da postoje hrabre žene propovjednik je uputio Salomonu: „O Salomon! Salomon! Frag jetzo nich mehr so ein starckes Weibs-Bild anzutreffen“ (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 177), tj. „O Salomon! Salomon ne pitaj više sada gdje ćeš naći jaku žensku priliku“.

Teatralnost, dinamiku propovijedi Rapić je također davao kada je inicirao fiktivni dijalog s auditorijem, kad je negodovao („Ma, kažite mi što vam poklonjaju?“, Rapich, 1764: 443, „Što vi na ovo velite, o brižljivi i skrbljivi roditelji!“, Rapich, 1764: 446), predviđao protustavove, protuodgovore vjer-

nika („Ali, reći hoće kojigod: mi nismo baš tako u našima sastanci pogibljivi i takovi kako ti otče misliš“, Rapich, 1764: 445), pozivao da se javi vjernik koji nije bludno griješio kako bi mu se ostali vjernici poklonili („Neka onaj digne prst gori u visinu da ga sada svi vidimo i njemu se poklonimo koji ovo-ga griha ranu u svojoj glavi nije imao i u srcu poznao“, Rapich, 1764: 445). Dramatiku je postizao kada se ironično obraćao vjernicima, što smo iznijeli u prethodnom poglavlju, da ne pomisle kako ih on želi potaknuti da žive poput svete Katarine, jer zna da ga mnogi ne mogu razumjeti budući da govori „garčki, i čifutski“ (Rapich, 1764: 443), ali da bi samo želio da vjernici kamen i biser neoskrvnjenosti ne bacaju svinjama (Rapich, 1764: 443). Propovjednik je satiričan i kad kaže da se u Evanđelju iz kojega je taj dan čitao spominje pet mudrih i pet ludih djevica, ali da on ne zna gdje bi mogao naći mudre djevice kada bi želio uz svaku ludu staviti mudru (Rapich, 1764: 444).

Bečki je propovjednik također stvarao dramski naboj, primjerice, ponavljanjem mota propovijedi odnosno kada je vjernicima imperativno upućivao da šute, čime ih je prekoravao. Primjerice, nakon što je propovijedao o učenosti svete Katarine odnosno o tome kako je pogani car Maksimin okupio pedeset učenjaka koje je ona pridobila tako da su se preobratile, Sancta Clara je autoritativno poručio vjernicima: „Tace, so schweig dann still, halt das Maul, und sag nicht mehr daß ein Weib nicht könne gelehrt seyn“ (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 169), „Tace, šuti onda još, drži usta i ne govori više da jedna žena ne može biti učena“. Dodajmo ovomu da je pritom pokazao elokventnost, nabrajao, pa je rekao da su učenjaci počeli raspravu, objašnjavali, citirali, istraživali, eksplicirali, replicirali, ponavljali, interpretirali, opovrgavali itd. To je također pridonosilo dramatici, ali i otvorilo prostor za hvaljenje svetice, jer je propovjednik nakon toga auditorij upoznao s time da su učenjaci bili potpuno u krivu, da je svetica svladala pedeset mozgova svjetskih učenjaka (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 168). Nakon spominjanja žene koja je odlučila postati redovnicom da bi onda odustala od te namjere bečki je augustinac negodovao, govorio da je to prevrtljivo („O wie unbeständig“, A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 174), a onda također autoritativno uputio slušateljima: „Mein! mein! mein! tace, still mit dergleichen, tace, halts Maul“ (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 174), tj. „Misli! misli! misli! tace (šuti) još tako, drži usta“, nadodajući da se ne mora tako govoriti o ženskom rodu odnosno da je velik broj žena koje su ustrajale u kreposti (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 174).

U odnosu na Rapića i Abrahama Pavićev je izraz umjereniji, suzdržaniji. Primjerice, Rapić i Sancta Clara živo su govorili o nastojanju Maksimina da privoli Katarinu i o njezinu ponašanju. Rapić će nabrajati, gomilati što joj je sve Maksimin nudio: prijestolje, štap, krunu, svilu, kadifu, srebro, zlato, biser,

reći će također da ju je nastojao privoliti riječima koje su slađe od šećera, i to popratiti komentarom: „Ah, kripostna ponukovanja! Privelike napasti!“ (Rapich, 1764: 442), a onda pitati što bi sve činile, kako bi se ponašale vjernice njegova vremena da im se to obeća. Propovjednik Rapić pritom je bio teatralan, pa je rekao da vjernice neće dalje ispitivati jer mu se čini da bi tako odgovorile da bi sebe osramotile, a njega i druge vjernike zastidjele. Međutim, on je svejedno ponudio odgovor i time kritizirao ženske članove auditorija kojem se obraća, jer se podaju mladićima odnosno za jedne cipele, jednu svilenu maramu gube djevičansku čistoću. Rapićeva tendencija da poduči vjernike uzornom ponašanju uključivala je polemičan, ironijski ton, a to govori o njegovoj afektivnoj angažiranosti u odnosu na zajednicu odnosno pokazuje koliko mu je do nje stalo. Primjerice, Rapić je ironično zamolio vjernike da ne pomisle kako ih on želi potaknuti da žive poput svete Katarine, koja je mudro odabrala djevičansku čistoću, jer zna da ga mnogi ne mogu razumjeti budući da govori „grčki i čifutski“ (Rapich, 1764: 443), ali da bi samo želio da vjernici kamen i biser neoskrvnjenosti ne bacaju svinjama (Rapich, 1764: 442–444).

Bečki je propovjednik iznio da je Maksimin volio Katarinu, da joj je obećavao bogatstvo, hvalio kao uzor svih pojava i ljepote, ali da sveticu nije ništa moglo odvratiti od Kristove časti i ugleda. Živost, teatralnost postizao je isticanjem kako je Katarina, za razliku od drugih ljudi, imala samo četiri osjetila: dobro osjetilo vida s kojim je promatrala vječnost; dobar njuh kojim je mogla naslutiti lukavost zlih zmija; dobar okus tako da je mogla primiti samo slatkoga Isusa; dobro osjetilo opipa tako da je mogla opipati obmanu svijeta. Međutim, Katarina nije imala dobar sluh, nije htjela i nije mogla slušati laskanje tiranina, tako je ostala čvrsto i nepokolebljivo pri pravoj vjeri (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 175). Pavić je jednostavno rekao da je Maksimin Katarini ponudio s jedne strane krunu i ostalo svjetovno bogatstvo, a da joj je s druge strane ponudio mučeništvo. Pritom je propovjednik ostvarivao dramatičnost, donio poredbu, kad kaže da čuje kako mu Katarina govori da će se ona na kolu kao na slavnim kočijama odvesti poljubljenom Isusu (Pavich, 1762: 48–49).

Prijelaz od prve (mudrost) na drugu (ljepota) temu svoje propovijedi Pavić je razgovijetno, jasno naznačio. Primjerice, on zaključuje prvu podtemu propovijedi kad kaže da je razmotrio Katarininu mudrost i da je u drugom dijelu potrebno vidjeti njezinu ljepotu (Pavich, 1762: 49). U Rapićevoj propovijedi oznaka na margini govori da je riječ o drugom dijelu, podtemi pri-povijedi, ali on nije izravno iznio da s prve (bježanje od nečistoće) prelazi na drugu temu (vojevanje, borba za djevičansku krunu) propovijedi, već je novu temu otvorio pitanjem što je potrebno činiti ako čovjek ne može bježati od zle prigode i savjetovao da ako se čovjek ne može pomoći nogama, da onda

zove u pomoć ruke. Pritom je Rapić u propovijed interpolirao i narativni egzempl o tome kako se David pri bijegu od Šaula i Absolona služio nogama, dok se u borbi protiv Golijata koristio rukama (Rapich, 1764: 447). Abraham a Sancta Clara je nakon propovijedanja o učenosti svete govorio o njezinoj ljepoti. Pritom je on, kao što je to učinio i Rapić, pri prijelazu s jedne teme na drugu također interpolirao egzempl. Radi se o narativnom primjeru o kraljici od Sabe koja se s namjerom da se uvjeri u Salomonovu mudrost zaputila u Jeruzalem i na njegov dvor dovela dječaka i djevojčicu, koji su bili isto odjeveni. No, mudri ih je Salomon prepoznao prema načinu na koji su se umivali; djevojčica je, za razliku od dječaka, s više mara prala lice i češće uranjala ruke u vodu jer je, kako donosi propovjednik, smatrao da je u ženskoj prirodi da bude lijepa (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 169).

Pavić je u propovijedi također donio narativni primjer. Naime, on je pripovijedao o krivovjernim stanovnicima grada Azota koji su Božju korablju stavili kraj krivovjernoga boga Dagona. Međutim, iako je krivovjerni Bog stalno padao na zemlju, ostajao bez ruku, nogu, glave, krivovjerci su mu se i dalje klanjali. Taj je narativni primjer Pavić povezao s vjernicima koji, iako vide da je svjetovno prolazno, i dalje teže svjetovnom. Propovjednik je to i slikovito predočio kad je tjelesnu ljepotu usporedio s cvijetom u kojem ljudi žele uživati iako je on jutri uzoran, a uvečer vene (Pavich, 1762: 48). Dakle, vidi se da je Pavić pozornost posvetio literalizaciji iskaza. Nadalje, pri propovijedanju o podijeljenosti između svjetovnoga i duhovnoga Pavić je donio metaforu pa će pitati nisu li svjetovna veselja i raskoši prah i pepeo, nisu li se razišli poput dima (Pavich, 1762: 48). Kad je govorio o Katarininj ljepoti, poslužio se likovnim leksikom; kao što slikar čini lik lijepim mudrom raspodjelom boja, tako je i duša lijepa ako su u njoj lijepo posložene kreposti (Pavich, 1762: 49). U sljedećem primjeru također je naglasak na vizualnosti. Naime, Pavić kaže da je jedna „umaljana figura lipša od druge“ (Pavich, 1762: 50) ovisno o vještini slikara, a tako je i s dušama pa je ljepša ona koja nije ocrnjena i omaćana grijesima (Pavich, 1762: 50).

Međutim, Pavić je literalizaciji iskaza posvetio znatno manju pozornost od Rapića i bečkoga propovjednika, njegova je propovijed protočnija, a poduka izravnija. Primjerice, Pavić je pozvao vjernike da nasljeđuju Katarinu, da im ona svojom mudrošću posluži kao uzor te da radije odaberu da će umrijeti i živjeti s Bogom nego da uživaju u ovozemaljskom, a onda da budu prokleti na drugom svijetu (Pavich, 1762: 49). Rapić je vjernike pozvao da ratuju protiv unutarnjih i vanjskih neprijatelja. Unutarnji su neprijatelji svjetovni užici koji muče ljudska osjetila tako da treba kontrolirati oči, uši, jezik, potlačiti svu požudu odnosno mladu krv koja vrije kao u kotlu. Vanjski su neprijatelji bludni grešnici koji s tom namjerom pohode određene kuće, a Rapić ih je

usporedio s lavovima i risovima, da bi onda negodovao, jer te zvijeri zapravo žive u kućama te savjetovao vjernicima da radije podnesu smrt nego bludno griješe (Rapich, 1764: 448–449). A. a Sancta Clara je poduku o prolaznosti ljepote slikovito iznio i pritom bio teatralan, pa će, primjerice, reći da je lijepa jutarnja rumen na licu, ali da će doći vrijeme, tj. večer kada će postati vrela („Bonus vesper, ein guten Abend“, A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 170–171), odnosno da je lijepa bjelina na nosu, ali da će doći vrijeme kad će na nosu biti ožiljak, više neće biti alabaster, već kamen, da su lijepe usne, ali da će one s vremenom biti modre poput bravarskoga djela (A. a Sancta Clara, prema Welzig, 1995: 171).

Razlika među propovjednicima tiče se i citata. Naime, dok se u Rapićevoj i Abrahamovoj propovijedi nalaze citati na latinskom, Pavić ih je donio samo na hrvatskom jeziku. Taj Pavićev postupak u skladu je s onim što je najavio u predgovoru svoje zbirke propovijedi. Naime, činilo mu se suvišnim da citate donosi na latinskom, a subraći koja to žele činiti poručio je da prema bilješkama na margini mogu lako naći odakle je citate uzimao (Pavich, 1762: 4. nepag.). U odnosu na izvore na koje su se propovjednici referirali postoji razlika i u kvantiteti. Tu je Rapić opet bliži bečkom propovjedniku, tj. uvelike se pozivao na izvore, dok je Pavić to činio znatno rjeđe. Podaci na marginama triju propovijedi pokazuju da se Rapić pozivao na Sveto pismo (Psalmi, Knjiga Sirahova), svetoga Augustina, svetoga Ambrozija, A. a Sancta Clara pozvao se na Bibliju (Knjiga postanka, Knjiga izlaska, Ponovljeni zakon, Knjiga o sucima, Četvrta knjiga o kraljevima/ Druga knjiga o kraljevima, Mudre izreke, Evanđelje po Mateju, Druga poslanica Korinćanima), Petra Berchoriusa, Alonsa Avilskoga, svetoga Grgura iz Nysse, Stephanusa Mantegazzu, Ivana Nidera, a Pavić se referirao na Petra Ribadeneiru, svetoga Augustina.

3. Komparativna analiza Rapićeve, Leakovićeve i Modestove propovijedi na blagdan Svih svetih

Ovaj će se dio odnositi na komparativni prikaz, istraživanje propovjedničke prakse samo Rapićeva vremena, ali u odnosu na jednu drugu temu. Naime, predmet su analize propovijedi vezane uz određeni blagdan, tj. blagdan Svih svetih kako bi se pokazalo je li Rapić bio tipičan predstavnik svoga vremena odnosno eksplicitno uočila situiranost Rapića u osamnaestoljetnoj retorskoj prozi. Rapićeva propovijed uspoređuje se s propovijedi njegova mlađega subrata Bernardina Leakovića kako bi se vidjele eventualne sličnosti, utjecaji, razlike koje su postojale između franjevac, dionika slavonskoga kulturnoga prostora, koji su u jednom trenutku, kako će se vidjeti pri predstavljanju Leakovićevih biografskih podataka, istodobno djelovali u Iloku. Međutim,

slijedom toga da su i Rapić i Leaković poznavali njemački jezik te da nije isključeno da su se u sastavljanju homiletskih zbirki služili djelima na tom jeziku – gore je rečeno da je Rapić izričito rekao da je čitao knjige na njemačkom i talijanskom, dok u vezi s Leakovićevim radom F. E. Hoško (2010) iznosi pretpostavku da se služio knjigama na tom, kao i na talijanskom, jeziku pri sastavljanju svojih dviju zbirka propovijedi i katekizma – kao i zbog toga što se naprosto, i na primjeru propovijedi na blagdan Svih svetih, ovdje želi istražiti u kakvom odnosu stoji slavonski segment hrvatske književnosti, pa makar i mali njegov dio, prema, jednako tako nevelikom, njemačkom, istraživanje se proširuje i izvan Hrvatske. Tako se Rapićeva i Leakovićeva propovijed interpretira u odnosu na propovijed na blagdan Svih svetih autora koji im je kronološki srodan: Hahna Modesta, njemačkoga franjevca 18. stoljeća. Istraživanju se i ovdje prilazi tako što se najprije iznose Leakovićevi i Modestovi biografski podaci, a nakon bibliografskoga opisa i predstavljanja strukture njihovih knjiga propovijedi u kojoj se nalazi propovijed na dan Svih svetih ista se analizira.

3.1. Biografski podaci o Rafaelu Leakoviću i Hahnu Modestu

Bernardin Leaković rodio se u Bošnjacima 13. prosinca 1741, a umro je u Šarengradu 8. siječnja 1815. Godine 1759. postao je član Provincije sv. Ivana Kapistrana, a nakon toga je od 1761. do 1764. polazio studij filozofije u Požegi, dok je teologiju studirao od 1764. do 1766. u Petrovaradinu i Osijeku. Položivši ispit za profesora filozofije, od 1770. do 1773. u Iloku je radio kao profesor, a nakon toga kao odgojitelj studenata i propovjednik. U to je vrijeme, kako je ranije rečeno, točnije od 1771. do 1775. u Iloku živio i Rapić koji je radio kao dekan filozofskoga učilišta tako da je s Leakovićem zasigurno dolazio u izravan doticaj. U literaturi se ne nalazi podatak kada je Leaković otišao u Svetu Zemlju, gdje je pet godina radio kao gvardijan u Betlehemu i tajnik kustodije u Jeruzalemu, ali se donosi da se otamo vratio 1785. nakon čega je do 1815. živio u Šarengradu. U Šarengradu je bio župnik (1785–1815), zamjenik samostanskoga starješine (1797–1800) te savjetnik provincijala (1809–1812). Gore je rečeno da se pretpostavlja da su mu djela na njemačkom i talijanskom jeziku služila pri pisanju dviju homiletskih knjiga i katekizma. Naime, Leaković je autor sljedećih djela: „Govorenja za sve nedilje godišnje“ (Osijek, 1795), „Nauk od poglavitih stvari krstjansko-katoličanskih“ (Budim, 1798), „Govorenja za svečane dneve Božje, B. D. Marije i svetih s nikima priložitima porad pobožnoga običaja“ (Osijek, 1802), „Sacra peregrinatio per s. Crucis viam ad montem Calvariae duodecim diversis praxibus illustrata a quodam provinciae Capistranae filio et religioso commendata“ (Budim, 1804) (Hoško, 2010: 332–333).

Podaci o Hahnu Modestu donose se prema katalogu njemačkih propovjednika koji se pod signaturom A 119,1 nalazi u knjižnici Germanističkoga instituta u Heidelbergu. Tu stoji da Hahn Modest ima redovničko ime Benedikt Vogel te da pripada redu franjevac konventualaca. Godina njegova rođenja u spomenutom se katalogu ne navodi, ali saznaje se da se rodio u gradu Münnerstadtu, na području današnje Donje Frankonije u sjeverozapadnoj Bavarskoj te da je umro 1794. u Schönau kod Würzburga. Isti izvor dalje donosi da je Modest autor sljedećih propovijedi: „Einzelpredigten, Predigten auf die Festtage der seligsten Junfrau Maria“ (u tri sveska, Konstanz, 1777/1784), „Predigten auf die Festtage der Heiligen“ (u dva sveska, Würzburg, 1782/1784), „Predigten auf zerschiedene Gelegenheiten“ (Konstanz, 1782), „Die Zerstörung Jerusalems oder das endliche Verderben des Sünders in sechs Predigten zur Fastenzeit (1778) vorgetragen“ (Konstanz, 1782), „Der leidende Erlöser in zehn Predigten die Fasten hindurch“ (Augsburg, 1783), „Predigten auf alle Sonntage des ganzen Jahrs“ (u tri sveska, Konstanz, 1784/1785), „Der verderbliche Anhang an dem Irdischen in der Fastenzeit vorgestellt an dem Verräter Judas“ (Konstanz, 1789), „Zehn Predigten von dem Gebet, für die Bittwoche“ (Konstanz, 1789), „Neue Predigten auf die Feste der Heiligen“ (u dva sveska, Augsburg, 1791), „Predigten über das Leiden und Sterben Jesu“ (Konstanz, 1791). Pored toga spominje se da su Modestove propovijedi izlazile i nakon njegove smrti (u pet svezaka, Augsburg, 1794/1795, 1797. (?) (Welzig, 1987: 644–645).

Franjevac Anscar Zawart u svom biografsko-bibliografskom pregledu franjevačkih propovjednika, za razliku od gore prezentirana podatka iz kataloga njemačkih propovjednika, iznosi da je Modestus Hahn umro prije 1794. Također donosi, pri čemu ne navodi izvor na kojem bi temeljio svoje tvrdnje, da je Modest mnogo godina nedjeljom propovijedao u Würzburgu uz opasku kako je riječ o uvaženom propovjedniku čije propovijedi predstavljaju nešto osvježavajuće nakon propovijedi francuskih propovjednika. Podatke o tome kakve su bile propovijedi francuskih propovjednika, koji su vjerojatno propovijedali u Würzburgu neposredno prije Modesta te podatke o tome po čemu bi Modestove propovijedi bile bolje od onih francuskih Zawart, nažalost, nije donio tako da se ovdje iznosi samo ova općenita konstatacija. Na temelju drugih izvora Zawart je donio i popis Modestovih djela. Prvo djelo koje Zawart bilježi, a ne navodi ga gore spomenuti katalog, nosi naslov „Predigten auf die Festtage Mariens“ (u dva sveska, Konstanz, 1784). Sljedeće djelo koje Zawart pripisuje Modestu naslovljeno je „Neue Predigten auf die Feste der Heiligen“ (u dva sveska, Augsburg, 1791), što je podatak istovjetan onom u Welzigu katalogu. Zawart donosi da je Modest autor i drugih djela, koja Welzig nije spomenuo. Riječ je o propovijedima koje su u pet svezaka objavljene nakon

Modestove smrti pod sljedećim naslovima: „Sonntagspredigten nebst einigen Festpredigten“ (sv. prvi; Augsburg, 1794), „Sonntagspredigten nebst einigen Festpredigten“ (sv. drugi; Augsburg, 1794), „Sonntagspredigten nebst einigen Festpredigten“ (sv. treći; Augsburg, 1795), „Sonntagspredigten nebst einigen Festpredigten“ (sv. četvrti; Augsburg, 1795), „Sonntagspredigten nebst einigen Festpredigten“ (sv. peti; Augsburg, 1795), uz dodatak da se sva ova djela nalaze u kapucinskoj knjižnici u Wheelingu, u zapadnoj Virginiji (Zawart, 1928: 548).

3.2. Tri propovijedi na blagdan Svih svetih – struktura

Pri istraživanju Rapićeve propovijedi na blagdan Svih svetih, kao i one na svetu Katarinu Aleksandrijsku, također je poslužio primjerak njegove zbirke „Od svakoga po malo“, koja je u vlasništvu franjevačkoga samostana u osječkoj Tvrđi. Leaković je svoju propovijed donio u knjizi „Govorenja za svečane dneve Božje, B. D. Marije i svetih s nikima priložitima porad pobožnoga običaja“, koja je objavljena 1802. u tiskari Ivana Martina Divalta u Osijeku. Za potrebe ovoga rada korišten je primjerak toga djela koje se pod signaturom R II E-8⁰-42a nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. Naslovna stranica knjige upućuje da ju je sastavio Leaković, član Provincije svetoga Ivana Kapistrana, „štioc bogoslovice“ odnosno lektor teologije, propovjednik i služitelj u šarengradskoj župi. Nakon naslovne slijedi nepaginirana stranica s ulomcima na latinskom iz Svetoga pisma („Benedicentes Dominum exaltate illum quantum potestis: major enim est omni laude. Eccl. c. 43. v. 33.“, „Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus: nimis confortatus est principatus eorum. Psal. 138. v. 17.“) te stranica s imenom njezina autora („P. Bernardini Leaković“). Sljedeći list knjige zauzelo je kazalo („Ukaz govorenjah“), a nakon toga se donosi predgovor na dvije stranice. Kazalo obavještava o naslovima trideset propovijedi, o blagdanima na koje se one odnose i o stranicama na kojima se u knjizi nalaze. Iz sadržaja se također saznaje da je za pojedini blagdan Leaković pisao više od jedne propovijedi tako da se dvije različite propovijedi odnose na dan Presvetoga imena Isusova, dvije na Veliki petak, četiri na drugi dan Uskrsa i tri na Božić. U predgovoru se Leaković obratio recipijentu kao dobrovoljnom štiocu, dragom štiocu odnosno prijatelju dragom, najavio sadržaj knjige i učinak koji njome želi postići u odnosu na primatelje. Naime, riječ je o propovijedima („Govorenja od Boga, od B. D. Marije i od svetih Božjih“) u kojima se hvale likovi na koje se one odnose kako bi ih vjernici štovali i potaknuli da slijede njihove kreposti i djela. U predgovoru je Leaković objasnio da knjiga ne sadrži propovijedi za sve blagdane u godini, već samo one „za dneve posvećane i nika za osobitu po-

božnost“ (Leakovich, 1802: 4), i to zato što ima problema s vidom. Predgovor je završio pozivom recipijentu da bude zadovoljan s njegovim malim djelom, da se njime služi i da ga preporuči Bogu, a na samom se kraju predgovora autor potpisao („Ponizni sluga. O F. Bernardin Leaković“). Nakon predgovora slijedi središnji dio s propovijedima (1–404), dok se dvije zadnje stranice odnose na „Pomanjkanjah popravljenje“ . Na nekoliko prvih stranica knjige nalaze se ukrasi, npr. biljni, životinjski, dok se jedan ukras nalazi na stranici kojom završava glavni dio knjige s propovijedima.

Modestova propovijed na blagdan Svih svetih nalazi se u prvom svesku njegove knjige propovijedi koja je pod naslovom „Predigten, auf die Festtäge der heiligen“ tiskana kod Martina Wagnera u Konstanzu 1782. Potonji podatak, u odnosu na onaj koji je gore iznesen, upućuje da je djelo tiskano i izvan Würzburga. U knjizi nakon naslovne stranice slijedi nepaginirana stranica s odobrenjem za tisak djela koje je 12. veljače 1782. dao svećenik Jacobus Frick. Nakon toga slijedi sadržaj u kojem se redom nabraja svih dvadeset propovijedi s pripadajućim stranicama te svetkovinom kojoj su propovijedi namijenjene, a zatim glavni dio (1–596) s propovijedima na određenu svetkovinu. Propovijedi u ovoj Modestovoj knjizi pisane su njemačkom goticom, a ovdje se pri analizi koristi primjerak koji se pod signaturom R 12A 12267 nalazi u knjižnici u Tübingenu. Ukrasi u Modestovoj knjizi, primjerice, stilizacija oka, anđela, biljna stilizacija, označuju završetak jedne odnosno početak druge propovijedi, a ukrasima su omeđeni i brojevi stranica.

Struktura Rapićeve, Leakovićeve i Modestove propovijedi na blagdan Svih svetih odgovara strukturi klasične antičke retorike. Tako se ispod naslova Rapićeve („Na dan Sviju svetih“), Leakovićeve („Govorenje. Na dan Sviju svetih“) i Modestove („Predigt auf das Fest Aller Heiligen“) propovijedi nalaze rečenice kojima se najavljuje tema propovijedi. Rapić je u temu propovijedi uveo rečenicom na hrvatskom („Za svima svetima može se lako u nebo unići“) ispod koje je donio citat („Beati.“) iz Evanđelja po Mateju (Matth. 5.) (Rapić, 1764: 421). Leaković je moto („Gaudete, & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in caelis“) također uzeo iz Evanđelja po Mateju (Matth. 5. 12), a donio je i njegov prijevod na hrvatski („Veselite se i radujte se jer plaća vaša mloga jest u nebesih“) (Leakovich, 1802: 287). Modestova propovijed ima moto na njemačkom („Die Heilige haben durch den Glauben die Reich überwunden; sie haben Gerechtigkeit gewirkt, und die Berheissungen erhalten“, što bi značilo „Sveti su vjerovanjem kraljevstva osvojili; oni su pravedno djelovali i obećanje dobili“), a propovjednik ga je uzeo iz Poslanice Hebrejima (in dem Sendschr. an die Hebr. 11) (Modest, 1782: 382). Osim mota pri prvom, letimičnom susretu s tekstovima može se primijetiti da su u svim trima propovijedima odlomci propovijedi, vjerojatno radi njihova lakše-

ga praćenja odnosno bolje preglednosti, odvojeni kao i to da se propovijedi razlikuju po duljini. U Modestovoj su propovijedi odlomci jasno odvojeni, a poglavlja zasebno naslovljena: „Eingang“ („uvod“) (382–386), I. dio „Wir können heilig werden“ („Možemo postati svetima“) (386–395), II. dio „Wir können leicht heilige werden“ („Možemo lako postati svetima“) (395–403), III. dio „Wir können geschwind heilige werden“ („Možemo brzo postati svetima“) (404–409). Za razliku od toga u Rapićevoj propovijedi dijelovi nisu posebno imenovani, već je svaki novi odlomak, a ima ih ukupno osam, na margini numeriran te od prethodnoga odvojen praznim retkom. U Leakovićevoj propovijedi odlomci nisu numerirani, već počinju novim, uvučenim retkom. Unatoč tim podjelama u svim se trima propovijedima cjeline dijelova međusobno nadovezuju. Vezano uz duljinu propovijedi Modestova ima 28 stranica, Rapićeva nešto više od 9, a Leakovićeva nešto više od 13 stranica. Modestova je propovijed najdulja, ima oko 20 608 znakova, slijedi potom Rapićeva koja ima oko 17 500 znakova, dok je Leakovićeva najkraća jer ima približno 13 400 znakova.

U uvodu propovijedi autori su upoznali čitatelje s onim o čemu će govoriti odnosno s temom koju su najavili motom. Rapić je svoju propovijed otvorio narativnim egzemplom o Rimljaninu Horaciju Koklu („Horatius Cocles“), koji se hrabro, samo s jednom sabljom, na mostu koji je preko rijeke Tiber vodio u grad borio protiv neprijatelja ne dopuštajući im ulazak u Rim. Horacije je zadržavao neprijatelje dok se most nije srušio, nakon čega je s konjem skočio u Tiber pri čemu je pozivao svoje neprijatelje da ga slijede jer je to put kojim se dolazi u grad. Propovjednik Rapić naraciju je prekidao pitanjem kako bi dao dinamiku, stvarao napetost, pobudio znatiželju i pozornost vjernika. Primjerice, nakon što je iznio da je Horacije odvrćao neprijatelje dok se most nije srušio pitao je što je onda Horacije činio („što čini?“ , Rapich, 1764: 421) da bi zatim pripovijedao o tome kako je skočio u vodu. Taj je pripovjedni primjer poslužio Rapiću da propovijed izgradi simbolički, odnosno on je tu priču aplicirao na religioznu temu. Naime, kao što je Horacije, kojega Rapić naziva vitezom, čime pokazuje da cijeni junaštvo kao vrlinu, zvao svoje neprijatelje da ga slijede u vodu jer tako mogu doći u grad, tako se i Rapić nada da će čuti svece „koji su priko vode ove umarlnosti priplivali“ (Rapich, 1764: 421), pa se sada nalaze na brijegu vječne blaženosti. Sveci odatle pokazuju vjernicima krepostan put i pozivaju ih: „Za nama! Za nama!“ (Rapich, 1764: 421). Rapić je negodovao („o žalosti!“ , Rapich, 1764: 421) kad je kršćane kojima se obraća usporedio s Horacijevim neprijateljima jer kako oni nisu htjeli u vodi slijediti Horacija, tako i kršćani nemaju hrabrosti slijediti svece, i to zato što smatraju da je rijeka odnosno put koji vodi u nebo težak. Koliko mu je stalo do toga da promijeni taj stav vjernika, pokazao je Rapić kad im

se obraćao kao mlohavim Adamovim sinovima i gingavim Evinim kćerima (Rapich, 1764: 421). A propovjednik će vjernike nastojati razuvjeriti tako što će pokazati kako je za svecima lako doći u nebo, i to zato što sveci svakom pojedincu pokazuju put koji vodi u nebo i jer se na blagdan Svih svetih taj put svakom čovjeku čini lakšim. Ta dva razloga istodobno će biti, kako je Rapić najavio na kraju uvoda, i dva dijela odnosno dvije podteme njegove propovijedi (Rapich, 1764: 422).

U uvodu svoje propovijedi Leaković je podučavao vjernike da je plaća, obećani dar najpogodnije sredstvo da se pojedinac potakne da podnosi najteže nedaće, a kako bi to potvrdio, dao je primjere iz svakodnevnoga života i iz Biblije. Tako ljudi da bi opstali rade cijelo ljeto u polju po najvećoj vrućini, trgovac mnogo nedjelja i mjeseci putuje dalekim krajevima, kako po zemlji, tako i po vodi, radi zarade, dok vojnik svoj život stavlja u pogibelj kako bi svladao neprijatelja. Iz Svetoga pisma propovjednik je naveo primjer Davida koji je radi plaće (bogatstvo, žena) odlučio svladati Golijata te Jakova koji je 14 godina radi lijepa Rakele služio Labana (Leakovich, 1802: 287–288). Leaković je potom podučavao vjernike da bi zbog nebeske plaće trebali rado trpjeti sve ovozemaljske nedaće te je predvidio pitanje koje mu vjernici mogu uputiti: „Ali pitali biste me može biti N! Koja je to plaća nebeska, kolika je i u čemu se zadržaje?“ (Leakovich, 1802: 288) da bi nakon toga isticao da on tu plaću ne može predočiti, pri čemu je ostvaren topos neizrecivosti, ali i to kako ne bi bilo lijepo da ne govori o njoj. Uvod je Leaković zaključio podjelom propovijedi na dva dijela: u prvom će dijelu govoriti o tome što nije na nebu, a u drugom o onome što jest na nebu (Leakovich, 1802: 288–289).

Modest je u uvodnom dijelu svoje propovijedi govorio o svrsi koju želi postići u odnosu na recipijente, tj. da Crkva želi potaknuti vjernike da postanu svetima. U vezi s tim naglašavao je da svi mogu postati svetima, da im je Crkva dala cijeli kor svetih, tj. svete različite dobi, oba spola, različitih društvenih položaja, govorio je o putu koji tomu vodi, kojim su sveci dobili obećanje Božje milosti (snažna vjera, kreposna djela, pravedan odnos prema Bogu, osvetnicima i sebi samima). Propovjednik se poistovjetio s vjernicima, u prvom licu množine, i pitao ne bi li onda trebali pokoriti strasti, tjelesnost, iskušenja paklenih neprijatelja, odbaciti svjetovno, činiti dobra djela, a nakon toga je podijelio propovijed na tri gore spomenuta djela, tj. najavio je da će govoriti o tome da vjernici mogu postati svetima, da mogu lako i brzo postati svetima (Modest, 1782: 383–385).

S obzirom na utilitarnost kao na temeljnu sastavnicu propovijedi, da bi uputio poruku recipijentima, propovjednik je nastojao vjernike uključiti u vlastiti tijek misli odnosno privući njihovu pozornost. Toga su svjesna sva tri autora, pa su oni na kraju uvoda svojih propovijedi nastojali pobuditi pozor-

nost vjernika. Rapić je tako u blago imperativnom tonu vjernicima poručio: „dostojte se s veoma pomljivim poslušanjem primiti što sam odredio vama očitovati s Božjom pomoću na prošnju Isusa, Marije i sviju svetih“ (Rapich, 1764: 422), dok im se Leaković kratko, jednostavno obratio: „Poslušajte“ (Leakovich, 1802: 289). Modest vjernike nije izravno pozvao, već je izrazio svoju želju da ga slušaju kako bi ih odvratio od stava da se ne može postati svetim: „Wenn ihr mich, Geliebteste in Jesu! mit stillen und ruhigen Gemüth anhören wollet: so werde ich euch heut, mit geringer Mühe, das Gegentheil belehren“ (Modest, 1782: 385), tj. „Kad biste me, ljubljani u Isusu, tihom i mirnom čudi poslušali, tako bih vas danas s malim trudom suprotnosti poučio“, a također je pozvao Duha svetosti i milosti, pri čemu se poistovjetio s vjernicima, da im da snagu kojom će napokon rastrgati okove, koji su ih odvrćali od puta savršenosti te da im ne uskrati milost pomoću koje lako i brzo mogu postati svetima (Modest, 1782: 385–386). Izneseni primjeri također pokazuju da se sve tri propovijedi unatoč tomu što se danas percipiraju kao pisani tekstovi odnose na usmeno izlaganje odnosno da se obraćaju slušateljima.

Odnos s vjernicima propovjednici su uspostavljali odnosno nastojali su održati njihovu pozornost i u razlaganju najavljenih tema svojih propovijedi. U središnjem su dijelu propovijedi da bi privukli pozornost vjernika, lakše ih podučili, djelovali uvjerljivije, njihovi autori donosili pitanja, narativne primjere, pozivali se na Sveto pismo, na kršćanske autore, dok su u završnom dijelu naglasili poentu propovijedi, poticali vjernike na ispravno ponašanje.

3.3. Tri propovijedi na blagdan Svih svetih – poruka (propovjednik – tekst propovijedi – recipijenti)

U glavnom, središnjem dijelu propovijedi sva tri franjevca uspostavljala su odnos, komunicirala s religioznim slušateljima tako što su ih različito oslovljavali. Rapić i Modest obraćali su im se u prisnom tonu, pa je Rapić, primjerice, rekao: „Bogoljubni puče!“ (Rapich, 1764: 425), „Ti, o mati!“ (Rapich, 1764: 426), „Ti, o kuće domaćine!“ (Rapich, 1764: 426), „o bojažljivi svitu!“ (Rapich, 1764: 427), „NN bogoljubni!“ (Rapich, 1764: 429), Modest: „meine Christen“ („moji kršćani!“) (Modest, 1782: 388), „meine Theueristen“ („moji najdraži“) (Modest, 1782: 392), „Allerliebste!“ („najomiljeniji!“) (Modest, 1782: 393), „mein Lieber!“ („moj dragi!“) (Modest, 1782: 395), „meine Vielgeliebten!“ („moji ljubljani!“) (Modest, 1782: 398), „meine Zuhörer!“ („moji slušatelji!“) (Modest, 1782: 403), „Christen!“ („kršćani!“) (Modest, 1782: 408), dok u Leakovićevoj propovijedi stoji samo „N!“ (Leakovich, 1802: 291). Rapić i Modest davali su osobito intiman ton propovijedi kad su se obraćali recipijentu u 2. licu jednine. Potonje je izostalo kod Leakovića, ali

se on, poput spomenute dvojice franjevac, nastojao približiti vjernicima pa se, primjerice, s njima često poistovjećivao odnosno izlagao u 1. licu množine.

Sva tri franjevca u središnjem dijelu svojih propovijedi pitanjima su poticala vjernike da ih prate, oživljavala izlaganje. Nadalje, pitanja, čak i onda kada su u sebi već sadržavala odgovor, služila su kao motivacija odnosno uvod u ono o čemu će propovjednik u nastavku govoriti i istodobno poučavati, nastojati promijeniti stav vjernika, potaknuti ih da mijenjaju svoje ponašanje. Primjerice, u razradi prve tematske cjeline svoje propovijedi Rapić je pitao da što su drugo svetački blagdani „nego naše na svetitost pozivanje“ (Rapich, 1764: 422) da bi nakon toga govorio da blagdan sveca, koji je mučen kao i općenito svetac koji se slavi na određeni dan predstavlja poziv vjernicima da slijede njegov životni put, točnije kreposti, jer će tako doći u raj. Pritom propovjednik nije bio suhoparan jer se služio pjesničkom slikom, metaforizirao iskaz kad je rekao da se na blagdan svetih mučenika razvija crveni barjak koji su oni kao srčani vitezovi obojili svojom krvlju te da pozivaju vjernike da ih slijede u nebeski Kanan (Rapich, 1764: 422–423). Rapić je vodio računa o recepcijskim sposobnostima vjernika u smislu da je predviđao pitanja koja mu oni mogu uputiti, a koja pokazuju njihovo opiranje, negodovanje u odnosu na savjet koji im je on prethodno dao: „Ali, šta? Da ja idem među Svete Crkve naučitelje? Među proste ruke ljude koji sva svoja dobrach siromahom razdiljuju? Među pustinjake i manastirske redovnike?“ (Rapich, 1764: 423). To je istodobno i povod da ih propovjednik podučí da postoje drugi putevi pa ako ne mogu slijediti svetoga Augustina, onda mogu slijediti svetoga Pavla, svetoga Franju Serafinskoga, ako ne mogu živjeti poput samostanskih redovnika, mogu u kući biti svetima poput Josipa, Samuela i Davida itd. (Rapich, 1764: 423–424). Poduku kako mogu slijediti djevice Rapić je također slikovito iznio: „Dok ove ja izbroji, evo opet vidim barjak čisti divicah razvijen koje radi svoje čistoće krune svita ovoga jesu potlačile, život i krv prikazale i slavno kako vitezovi vojevale“ (Rapich, 1764: 424). S obzirom na to da je malo onih koji slijede djevice, Rapić je kršćanima živo poručio („Dakle ajdete u ime Božje, ajdete reko“, Rapich, 1764: 424) da slijede put svetih zaručnika. Pitanje koji su to dani na koje se može posvetiti čovjek koji ne želi slijediti svete naučitelje, mučenike, ispovjednike, zaručnike ni djevice poslužilo je propovjedniku da naglasi kako upravo na dan Svih svetih vjernik može odabrati put kojim želi ići odnosno može odabrati sveca kojega će slijediti (Rapich, 1764: 424). Pitanje koliko ima puteva u raj motiviralo je Rapićevu poduku kako postoji put za sve, za zdrave i bolesne, bez obzira na dob, društveni položaj, socijalni status. Tu je poduku propovjednik i slikovito predočio kad je pozvao vjernike da promotre Božju kuću i da mu kažu što vide. Vjernici su uočili zlato i srebro na oltarima, drvo, kamen, željelo, olovo, stakla na

prozorima, a onda ih je Rapić pitao čemu služe mnoge, različite stvari da bi nakon toga sugerirao odgovor: „Nije li istina kada bi sve bilo od srebra i zlata, što bi bilo onda sigurno od lupeža i arsuza? Kada bi opet bilo sve od kamena i drveta, od kuda bi svitlost unilazila?“ (Rapich, 1764: 425). To je zatim primijenio na religioznu temu, a prijelaz je najavio kad je rekao „Sada ovako“ (Rapich, 1764: 425) da bi metaforički govorio o vjeri, pa je sveta Crkva, čiji je temelj Isus, krasna i uzorna zgrada, koja je građena od zlata, srebra, olova, drveta i dragoga kamenja. Kao što svi ti dijelovi pripadaju crkvi, tako se i vjernici, neovisno o njihovu položaju i mogućnostima, pozivaju da budu temelj te zgrade (Rapich, 1764: 425–426). Pitanjima je Rapić izazivao vjernike kako bi ih potakao da promijene svoj stav i ponašanje. Primjerice, vjernika koji misli da je put u nebo naporan nazvao je gingavcem, plašljivim jelenom („Ma, koji je to gingavac koji tako govori? Koji li je taj jelin koji se tako plaši?“; Rapich, 1764: 426), a u nastavku je sugerirao odgovor i pritom kritizirao: „Nije li to onaj koji radi ljubavi ovoga svita priveliko brime na sebi dragovoljno nosi? Koji radi vrimentitoga dobitka pod priteškim trudom krvavo znoji se?“ (Rapich, 1764: 426–427). Propovjednik je opet ponovio da svatko može odabrati put sveca kojega želi slijediti, a onda je pitao o kakvom se putu radi što mu je otvorilo prostor da i sam prizna kako je put težak, ali i da na pitanju podučiti da je nakon svih svetih koji su put prešli, nakon njihovih teškoća vjernicima put lakši, uravnan („Nisu li toliki sveti od svakoga stanja ljudi koji su srićno i blaženo putem onim prošli njega jurve uravnali i utrenim učinili nama tolike dobre prilike ostavivši?“; Rapich, 1764: 427). Rapić je također uzeo u obzir moguću stav vjernika, tj. da sveci prije negoli su došli u nebo nisu bili ljudi koji su podnosili nevolje, a onda ih podučavao, i istodobno im se sarkastično obraćao, kako su sveci bili ljudi, ali da nisu bili gingavi, meka srca, da se nisu prepuštali vragu i tijelu kao što to čine vjernici kojima se on obraća, i s kojima se poistovjećuje propovijedanjem u prvom licu da bi im se približio (Rapich, 1764: 428–429). Osim podrugljivoga poduka je također dobivala imperativan ton: „Sarčanost obucite“ (Rapich, 1764: 429).

Leaković je, kako je već rečeno, na kraju uvodnoga dijela najavio da će njegova propovijed imati dva dijela odnosno da će govoriti o onome što nije i o onome što jest na nebu. To, dakle, pokazuje da postoji kontrastiranje na strukturalnoj razini, između dviju tematskih cjelina njegove propovijedi, a pored toga, kako će se vidjeti, kontrastiranje je ostvareno i unutar iste tematske jedinice. Naime, u prvoj tematskoj cjelini svoje propovijedi Leaković je govorio samo o ovozemaljskim nevoljama, dok je u razradi druge tematske cjeline propovijedi opet govorio o svjetovnim nedaćama, ali im je suprotstavljao nebesku ljepotu, zapravo je, preko jedne teme veličao drugu, čime je stvarao kontrast i, naravno, podučavao vjernike. Prvu podtemu propovijedi Leaković

je počeo pozivom vjernicima da razmišljaju o ovozemaljskom životu koji je pesimistički predočio: ovozemaljsko je puno siromaštva, bolesti, smrti, zavisti, nepravde, nesklada, želje za bogatstvom, vragova koji napastuju i varaju ljude kako bi završili u paklu. Primjeri koje je iznio o tome što sve ljudi rade na zemlji, kako se oni muče završavao je pitanjem zašto to ljudi čine, a odgovori koji su slijedili služili su propovjedniku da naglasi ovozemaljski jad. Tako se na ovom svijetu ljudi muče radeći na zemlji, krčeći šumu, koseći po najvećoj vrućini, razbijajući željezo, a pitanje zato to čine rezultiralo je odgovorom da ih na to tjera strah od siromaštva, želja za preživljavanjem. Primjer čovjeka koji se prepušta liječniku, pije mrske lijekove, dopušta da mu se režu dijelovi tijela popratilo je pitanje propovjednika zašto on tako postupa odnosno odgovor da je to radi zdravlja koje želi imati (Leakovich, 1802: 289–290). Pored toga pitanja su služila isticanju suprotnosti između ovozemaljske i nebeske sfere. Naime, drugi dio propovijedi Leaković je otvorio pitanjem vjernicima o tome što bi rekli o onom mjestu na kojem nema prethodno nabrojenih nevolja da bi potom hvalio nebo, raj kao mjesto bez muke, najsretnije mjesto, isticao njegovu ljepotu i veličinu svih svetaca koji su rado podnosili ovozemaljske nevolje i time zaslužili vječnu slavu (Leakovich, 1802: 291–293). Međutim, Leaković je također propovijedao o tome kako neki uživaju ovozemaljsku sreću, a pitanje „Ali što su ova vrimenita dobra i kolikoga su vika i stalnosti?“ (Leakovich, 1802: 294) opet je motiviralo propovijedanje o ništetnosti, prolaznosti ovozemaljskoga te veličini, ljepoti raja (Leakovich, 1802: 294).

Središnji dio Modestove propovijedi također sadrži pitanja. Kako bi pokazao vjernicima da su i sveci bili grešnici koji su svladali svoje grijehe, Modest ih je, primjerice, pitao, i pritom poticao na vizualizaciju, je li vide svece kako se valjaju u najoštrijem trnju, kako pohlepu gase svojom krvlju, kako ubijaju divlju pohotu, s gađenjem i strahom pokoravaju svoju prirodu, njeguju glavu pepelom, utječu se jednom Bogu (Modest, 1782: 389–390). Pitanje žele li vjernici znati koja je razlika između njih i svetaca motiviralo je propovjednikovu poduku kako razlike nema, da su sveci bili slabi poput njih, da su i oni živjeli na zemlji, izloženi psovkama, okruženi opasnošću, svjetovnim poslovima (Modest, 1782: 392–393). Modest se poistovjetio s vjernicima i pitao ih da zar ne mogu što su milijuni drugih prije njih mogli, ne trebaju li i oni poput svetaca ukrotiti ćud, tijelo, iskorijeniti nečistoće, pokoriti strasti, raditi na popravljanju grešaka, hrabrim i pokajničkim srcem uništiti grijehe, odnosno ono što je toliko mnogo istih i također još onih slabijega spola, istih ili također osjetljivijih godina, istoga ili također većega položaja, istoga ili nježnijega stasa postiglo djelima (Modest, 1782: 393–394). Modest je, dakle, ohrabrivao vjernike u spomenutom, ali i u sljedećem primjeru kad im je poručio da nije tako teško postati svetima onako kako ljudi to sebi predstavljaju,

da svetost ne zahtijeva uvijek strogost odnosno da vjernici, primjerice, ne trebaju boraviti u pustinji i tamo povjeriti dane samoći, spavati na goljoj zemlji, razderati tijelo, vezati slabine lancima (Modest, 1782: 397). Nakon što je još jednom poručio vjernicima da se ne trebaju bojati i mučiti da postanu svetim Modest je propovijedao o tome kako se mogu popeti na stepenicu savršenstva, u što ih je uveo pitanjem o tome koje su to obaveze koje vjernici trebaju ispuniti. Naime, važan je odnos kršćana prema Bogu (poštovanje Boga i njegovih želja, pokornost), njihov međusobni odnos (bratsko ponašanje, međusobna samilost, pomoć i potpora, blagost, ljubav, uljudnost), odnos vjernika prema sebi samima (obuzdavanje pohote, ćudoredna čestitost), a osobito ponašanje u skladu sa socijalnim ulogama. Modest je svjestan problema sredine kojoj propovijeda pa će govoriti o tome da su sveti oni roditelji koji djecu kršćanski odgajaju, izgrađuju njihove vrline, uče ih da se boje Boga, svojim im ponašanjem daju primjer. Tako odgajano dijete bit će sveto odnosno ono će slušati svoje roditelje, olakšavati im tegobe u starosti, pomagati im u bolesti, tješiti ih u nevolji i tuzi. Sveta je služavka koja je odgovorna, marljiva, pažljiva u svom poslu, dok je svet onaj seljak koji se znoji, podaje Božjoj volji, zahvaljuje mu za ono što raste i plaća porez (Modest, 1782: 398–401). Izneseno je da je i Rapić ohrabrivao vjernike, govorio im da put u nebo ne mora biti tako težak. Da je Rapić to činio dosta dinamičnije od Modesta osobito pokazuje primjer u kojem je slavonski franjevac suprotstavio različite puteve koji vode u nebo. On pretpostavlja da bi se mnogi vjernici prestrašili kad bi on jednom od njih rekao da mora u raj ući kao mučenik, drugom da mora ući kao crkveni naučitelj, a trećem da mora živjeti kao redovnik da bi tamo stigao. Ali da on kaže pojedinom vjerniku da sam može odabrati sveca, onda put ne bi bio mučan: „Da bi ja jednomu od vas rekao: ti valja da u nebo uniđeš kako mučenik, a ti kako jedan S. Crkve glasoviti naučitelj, a ti kako manastirski redovnik oštar život provodeći, a ti kako najčistija divica (...) O, kako bi se u mlogima srce uzdrhtalo i kako put nebeski takovima bi se mučan vidio. Da pak jednomu rečem obćeno: ti valja da u nebo dojdeš kako jedan između svijih svetih (...) nut samo oberi za kojimgod hoćeš možeš unići. Kada bi se reko ovako na volju dalo, molim vas, komu bi mučno se vidilo za svima svetima svetu biti?“ (Rapić, 1764: 424–425).

Gore smo spomenuli da je Modest upućivao vjernicima da se ne trebaju plašiti, ali je on to i činio kako bi istakao korist koju vjernicima donosi uzorno ponašanje i ukazao na posljedice suprotnoga ponašanja. Naime, Modest je plašio vjernike kontrastiranjem puta propasti koji čeka grešnike i puta svetosti kojim koračaju oni koji se uzorno ponašaju. Primjerice, poručio je vjerniku da promisli o tome kako put propasti uključuje pakao, crva koji ga grize u srcu, da treba strepiti od grijeha kao od najljuće nemani, kao da vidi ponor koji je

već otvoren i neman pakla oko sebe te da ga ništa drugo već neprestani nespokoj, strah i bojazan može odvesti od toga puta, koji je dosta jezovitiji od svih grmljavina, dosta bjesniji od hrabre Furije, tj. rimske boginje osvete. Nasuprot tomu vjernici koji ispunjavaju obaveze pješake putem svetosti, s mirom u srcima, svaki njihov korak donosi novu radost i ugodu (Modest, 1782: 402–403).

Osamnaesto je stoljeće, kao stoljeće učenosti, pored ostalih znanosti, obilježio razvoj matematike, a to se odrazilo i u propovijedima gdje se nastoji sve izbrojiti, prebrojiti, istaknuti nemjerljivo i neizbrojivo (Zečević, 1993: 5, 28). To je došlo do izražaja u Rapićevevoj i Modestovoj propovijedi, kao i u onoj Leakovićevoj, koja je objavljena kasnije odnosno početkom 19. stoljeća. Rapić je brojeve i neizbrojivo spominjao kako bi potakao, uvjerio vjernike da mogu odabrati životni put sveca koji im neće biti mučan, da mogu slijediti sveca kojega žele da bi došli u raj. Tako je poručio vjernicima da ih neizbrojeni ispovjednici pozivaju da ih slijede, da među neizbrojenim svecima mogu odabrati svoga vođu (Rapich, 1764: 423, 427). Rapić smatra da vjernici ne mogu reći da je put u nebo težak zato što „između toliko miliona svetih“ (Rapich, 1764: 427) mogu odabrati jednoga sveca za uzor odnosno zato što je njime prošlo „toliko miliona svetih“ (Rapich, 1764: 428). Leaković je neizbrojivo, brojeve, nemjerljivo donosio kako bi istakao ništetnost ovozemaljskoga i veličinu, ljepotu raja. Primjerice, pesimističnoj slici svijeta u Leakovićevoj propovijedi pridonosi konstatacija da na svijetu ima neizbrojenih bolesti (Leakovich, 1802: 289). Za razliku od toga rajsko odnosno božanstveno lice je milijun puta veće od sunca. Međutim, ni potonje Leakoviću nije bilo dovoljno da pohvali božanstveno pa je u nastavku rekao da je ono „brez mire i broja“ (Leakovich, 1802: 296) svjetlije od sunca (Leakovich, 1802: 296–297).

Kad je bilo govora o pitanjima u Modestovoj propovijedi, izneseno je da je taj njemački propovjednik pitao vjernike da zar oni ne mogu ono što su milijuni drugih prije njih mogli. U okviru dijela svoje propovijedi o tome kako je moguće brzo postati svetim, Modest je iznio da nije potreban jedan mjesec, a također ni jedan tjedan, već da, ako to uistinu žele, kršćani mogu postati svetima već danas, ovaj sat odnosno u jednom trenutku (Modest, 1782: 404). Da bi dokazao tu tezu, Modest je iznio narativni egzempl o svetom Pavlu odnosno pripovijedao je o tome da je svetac gorio marom za širenjem evanđelja, da sebi nije priuštio odmor, već da je propovijedao u nebrojenim krajevima. Pripovjedač Modest iznio je da je Pavao postao svetim, a naraciju je oživio kad je pitao je li puno godina trebalo da postigne svetost, što mu je također poslužilo da, u skladu s podtemom propovijedi (Možemo brzo postati svetima), istakne kako je Pavao u jednom trenutku postao svetim. Modest je pripovijedao o tome da je Pavao kao Židov poput divlje životinje nasrnuo na kršćansku janjad, ali da je u jednom trenutku postao svetim. Naime, Pavla je na putu u

Damask, pri čemu Modest iznosi da ga je pratilo grmljavinsko nevrijeme, Isus opomenuo, nakon što ga je munja bacila s konja, te je on odjednom promijenio svoje srce, više nije bio stari Pavao (Modest, 1782: 404–406). Jednako tako i vjernici kojima se Modest obraća, npr. škrtci, oni koji puteno griješe, trebaju mijenjati svoje srce, darovati se Bogu i tako će u jednom trenutku postati Božji miljenici (Modest, 1782: 407–408).

Dosad su izneseni primjeri koji potvrđuju da su Modest i Rapić u svojim propovijedima postajali i pripovjedači. Leaković je u svojoj propovijedi donio dva egzemplja koji jedva da se mogu odrediti kao narativni. Riječ je tek o kraćoj parafrazi Biblije koju je propovjednik nekad popratio i citatom. Primjerice, kad je govorio o tome da plaća motivira ljude da podnose različite nevolje, Leaković se oslonio na Bibliju te naveo, što je već spomenuto, kako se David borio protiv Golijata jer je čuo da će izraelski kralj nagraditi onoga koji ga svlada (Leakovich, 1802: 288). Kad je hvalio raj, Leaković je pripovijedao o svetom Petru kojega je ganuo prizor Isusova preobraženja, a onda je donio citat iz Evanđelja po Mateju („Gospodine, dobro je ovdje nami biti. Ako hoćeš, učinimo ovdje tri pribivališta: tebi jedno, Mojsiji jedno, a Iliji jedno“, Leakovich, 1802: 295), isticao nebesku ljepotu jer ako je spomenutoga sveca ganula samo jedna zraka Isusova lica, kako li je onda lijepo u raju gdje se može gledati sva Božja ljepota (Leakovich, 1802: 295). Primjer iz Biblije, tj. Otkrivenja, o tome kako se svetom Ivanu ukazao anđeo kojem se svetac htio pokloniti, ali mu je anđeo to zabranio, također je poslužio Leakoviću da hvali raj pa on pita da ako je ljepota jednoga anđela ganula svetoga Ivana, što bi tek bilo da je svetac vidio arhanđela, kerubina, serafina (Leakovich, 1802: 296). Rapić je narativnim primjerom otvorio svoju propovijed, a priču je također donio u njezinu glavnom dijelu, pri čemu ju je također simbolički oblikovao. Tako je pripovijedao o jelenima koji su se skupili na brijegu iznad duboke i brze vode odakle su mogli vidjeti zelenu i lijepu pašu za kojom su žudjeli. Skok jednoga jelena u vodu ohrabrio je i potakao druge da plivaju za njim prema paši. Taj je primjer Rapić prenio, povezao s vjernicima. Naime, i čovjek kojem se propovjednik obraća, kao i jelen iz spomenutoga primjera, nalazi se nad opasnom, brzom rijekom koju treba preći da bi došao u nebo, a ohrabriti ga treba govorenje o tome da je mnogo svetaca prešlo taj put, a da su se i oni bojali. Rijeka su zapravo nevolje koje se trebaju svladati da bi se došlo na brijeg odnosno na sretnu nebesku adu (Rapić, 1764: 428–429).

Drugi egzemplji u sve tri propovijedi na blagdan Svih svetih su citati, rečenice koje trebaju uvjeriti auditorij u istinitost onoga što im se upućuje, a propovjednici su ih popratili podacima o izvorima iz kojih su ih preuzimali. Rapić je donosio citate na latinskom, koje je zatim gotovo redovito popratio rečenicama na hrvatskom, a podaci u tekstu i njima pripadajuće bilješke

na marginama njegove propovijedi upućuju na to da se oslonio na Vulgatu (Mudre izreke, Evandjelje po Mateju, Evandjelje po Ivanu, Prva poslanica Korinćanima, Otkrivenje) i svetoga Augustina. U Leakovićevoj propovijedi citati, rečenice na hrvatskom i bilješke koje se na njih odnose, a nalaze se na dnu pojedinih stranica, pripadaju, kako se uspjelo odrediti, sljedećim izvorima: Biblija (Evandjelje po Mateju, Prva poslanica Korinćanima, Druga poslanica Korinćanima, Poslanica Hebrejima, Ezekiel, Otkrivenje, Knjiga o sucima, Psalmi), sveti Bernard iz Clairvauxa (Medousni), Petar iz Bloisa, sveti Augustin, sveti Ivan Zlatousti, Diogen Lercije, sveti Grgur Veliki. Modest je citate donio na njemačkom i pritom se oslonio na svetoga Ivana Zlatoustoga i Bibliju (Poslanica Filipljanima, Jakovljeva poslanica).

Na kraju, u zaključku, sva tri propovjednika isticala su pouku i ponudila vjernicima svece kao modele, uzore ponašanja koje trebaju slijediti. Rapić je poručio vjernicima da svaki od njih treba uzeti za ogledalo sveca kojega želi, da se svako jutro sjeti da ga dotični svetac poziva da ga nasljeđuje te da će se i sami ako ga u kratkom ovozemaljskom životu budu slijedili, moći veseliti u blaženosti i reći da je nakon svetih lako doći u nebo (Rapić, 1764: 429–430). Leaković je u zaključku propovijedi priznao da je put u nebo dosta težak i zao-kružio propovijed onako kako ju je i počeo odnosno isticao kako promišljanje nebeske plaće olakšava podnošenje nevolja te je pozvao vjernike da slijede primjer svetaca (Leakovich, 1802: 299–300). Njemački propovjednik također je pozvao vjernike da slijede svece, da svoja srca okrenu Bogu jer je svece Božja volja učinila svetima (Modest, 1782: 409).

4. Zaključak

Nakon poredbene interpretacije Rapićeve, Sancta Clarine i Pavićeve propovijedi na blagdan svete Katarine Aleksandrijske može se zaključiti da je Pavićeva propovijed bliža prosvjetiteljskoj poetici, dok je Rapićeva propovijed barokna. Rapić je srodan bečkom, baroknom, propovjedniku koji je djelovao u 17. stoljeću pa mu, dakle, kronološki nije podudaran. Ne može se sa sigurnošću znati je li Rapić čitao Abrahamova djela, ali je činjenica da je na hrvatske barokne propovjednike utjecao Abraham a Sancta Clara. Taj bečki propovjednik bio je poznat po satiričkom načinu izražavanja, pa je time utjecao i na kajkavskoga propovjednika Štefana Škvorca (Mihanović-Salopek, 2006: 13), a gore je izneseno da je ironičan, satiričan ton sastavnica i Rapićevih propovijedi. Ovdje analizirana propovijed Rapićeva subrata Pavića interpolira baroknu poetiku (razdvojenost na svjetovno i duhovno, slikovitost odnosno likovni leksik, barokna metafora prolaznosti), ali je Pavić objeručke prihvatio i prosvjetiteljsku poetiku (suzdržanost, preglednost, manje citata), i

time se, zapravo, udaljio od one barokne, od Rapića (Usp. Mihanović-Salopek, 2006: 256, 261; Videk 2006: 123).

Pavićeva je propovijed u vezi s promjenama koje su se u crkvenom govoru dogodile u drugoj polovici 18. stoljeća. Tada se u zemljama Habsburške Monarhije javila katehetska metoda propovijedanja koja se zasnivala na jednostavnom objašnjavanju vjerskih istina. Uslijed toga su postupno u propovijedima izostajali strah, vizualnost, simbolika, ornamentalni, barokni način izražavanja (Bratulić, 1996: 8; Bratulić, 1991: 281–282; Bratulić, 2003: 535). Spomenutu su metodu promicali i priručnici koji su izlazili, primjerice, Rudolf Graser objavio je 1766. djelo „Vollständige Lehrart zu predigen“, 1770. tiskan je priručnik Ignaza Wurza „Anleitung zur geistlichen beredtsamkeit“, a 1788. „Vorlesungen aus der pastoraltheologie“ Johanna Michaela Sailera (Mihanović-Salopek, 2006: 254). Hrvojka Mihanović-Salopek iznijela je pretpostavku da se Pavić kao propovjednik oslanjao na djelo francuskoga isusovca Blaisea Gisberta „Kršćanska elokvencija u teoriji i praksi“ (1702), koje je nastalo kao otpor baroknom izričaju odnosno isticalo potrebu jednostavnoga načina izražavanja (Mihanović-Salopek, 2006: 254–255).

Nakon usporednoga čitanja Rapićeve, Leakovićeve te Modestove propovijedi na blagdan Svih svetih može se zaključiti da u odnosu na strukturu među njima nema razlike odnosno da su sve tri strukturalno utemeljene na antičkoj retorici te da su podijeljene na podtematske cjeline. Podudarnosti postoje i na sadržajnoj, tematsko-motivskoj razini, npr. propovjednici priznaju da je put u nebo težak, ali istodobno i da nije nemoguće postati svetim, sveci su bili ljudi koji su podnosili ovozemaljske nevolje, pokorili svoju grešnost, vjernici trebaju slijediti svece. Pored toga sva tri franjevca u svojim su propovijedima donosila brojeve, isticala korist koju vjernicima može donijeti uzorno ponašanje. Međutim, u propovijedima se mogu uočiti i određene razlike. Za razliku od Rapića i Leakovića, Modest je na jednom mjestu svoje propovijedi vjernike plašio kako bi ih motivirao da se uzorno ponašaju. Osim toga taj je njemački franjevac kao pripovjedač bio uspješniji od Leakovića, dok je osobito vješt u tom smislu bio Rapić. Naime, na osnovi narativnoga primjera iz antike Rapić je svoju propovijed simbolički oblikovao, on je priču primijenio na ono što mu je bilo najvažnije, tj. na teološku temu. Iako su sva tri franjevca pokazala da im je stalo do toga da ih vjernici slušaju, Rapić je u odnosu na recipijente simbolikom, usporedbama, slikovitošću mogao propovijed učiniti dinamičnijom, primamljivijom, lakše privući njihovu pozornost i utjecati na vjernike u smislu da su mogli lakše pamtiti ono što su čuli. Pored toga što se poslužio primjerom iz antike Rapić se pozivao na Sveto pismo, crkvene naučitelje. U Leakovićevoj i Modestovoj propovijedi nema primjera iz antičke povijesti, već se oni oslanjaju na Sveto pismo odnosno duhovne pisce. Vezano

uz to u Rapićevoj propovijedi u odnosu na Modestovu, a osobito s obzirom na Leakovićevu propovijed preteže demonstrativni nad deliberativnim aspektom, iako, dakle, i potonji nije izostavljen, Rapić je donio narativne primjere koje je povezao s vjernicima i poticao ih da nasljeduju svece, dok Modest, a osobito Leaković eksplicitno podučavaju, potiču izravnije vjernike na promišljanje (Usp. Kastl, 1988: 73). Rapićeva propovijed sadrži elemente barokne poetike, a upravo simbolika, metaforika, usporedbe, složenija naracija, potvrđuju njezinu literarnu izraženost. Tomu treba dodati da je Rapiću kao franjevcu propovjedniku na prvom mjestu bio didaktični, persuazivni, pragmatički kontekst propovijedi, da je on želio utjecati na ponašanje vjernika, privoliti ih da se uzorno ponašaju. A upravo bujnom retorikom, stilskim sredstvima Rapić je približavao propovjedni sadržaj recipijentima, pa su ga oni, a ponajprije neučeni, tako mogli lakše razumijeti negoli da je koristio samo teološki rječnik (Usp. Banov-Depope, 2004: 76).

Za razliku od Rapićeve Modestova, a osobito Leakovićeva propovijed na blagdan svih Svetih su jednostavnije, preglednije od njegove, njihov je izraz umjereniji. Modestova propovijed potiče na vizualizaciju, što je obilježje barokne propovijedi, ali se spomenutim obilježjima udaljava od barokne odnosno približava prosvjetiteljskoj poetici. Njegova te ovdje analizirana Leakovićeva propovijed na blagdan Svih svetih, kao i Pavićeva propovijed na dan svete Katarine Aleksandrijske svjedoče, gore spomenute, promjene koje su u crkvenom govorništvu započele u drugoj polovici 18. stoljeća. Rapić tu poetiku nije slijedio, a vrijeme je radilo u korist prosvjetiteljske poetike, o čemu, dakle, i govore analizirane propovijedi: Pavićeva koja je objavljena dvije godine prije Rapićeve, Modestova koja je objavljena osamnaest i Leakovićeva koja je tiskana trideset osam godina nakon Rapićeve propovijedi.

Izvori

- ABRAHAMA SANCTA CLARA, „Lob und Prob der herrlichen Tugenden so auch bey dem Weiblichen Geschlecht zu finden. Das ist eine kurtze Predig von der Heil. Alexandrinischen Jungfrauen und Martyrin Catharina“, u: *Predigten der Barockzeit. Texte und Kommentar*, (1995). (ur. Werner Welzig), Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- LEAKOVICH, Bernardin (1802). *Govorenja za svecsane dneve Boxje, B. D. Marie, i svetih, s'nikima priložitima porad poboxnoga obicsaja*. U Osi-ku, Slovima Golp. Ivana Martina Divalt, Slobodnoga Cefaro-Kraljevskoga slovo-sloxnika.
- MODEST, Hahn (1782). *Predigten, auf die Festtäge der heiligen*, Bei Martin Wagner, Buchhändler, Konstanz.

- PAVICH, Emerik (1762). *Prosvitljenje i ogrianje jesenog i zimnog doba iliti nediljne i svecsane predike, priko jeseni i zime dolazeche, razum csovicansku u dillovanju prosvitljujuche, a dussu s-spasonossnim naukom griuche*. Pritisnute u Budimu po Leopoldi Francesku Landereru, Sftampaturu.
- RAPICH, Gjuro (1764). *Odsvakoga po mallo illiti kratko izpiisanje xivota, mucsenisstva, i slavae pravih, i svetih priateljeh Boxji na korist, i vicsnje spasenje ne samo sviu pravo-virni, neggo i bludechih duhssah*. Tlacseno u Pelfthi kod Franceska Antuna Eitzenbergera.

Literatura

- BANOVA-DEPOPE, Estela (2004). „Tradicijska usmenost, retorička vještina i tiskana propovijed“, u: *Zbornik o Josipu Banovcu* (ur. Alojz Jembrih), Gradska knjižnica „Juraj Šižgorić“, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Šibenik – Zagreb.
- BARBARIĆ, Josip (1995). *Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi I (1706–1787)* (prir. i prev. Josip Barbarić), Matica hrvatska, Ogranak Slavonski Brod, Franjevački samostan Slavonski Brod, Povijesni arhiv Slavonski Brod, Slavonski Brod.
- BARBARIĆ, Josip (2002). *Ljetopis Franjevačkog samostana u Šarengradu I (1683–1853)* (prir. i prev. Josip Barbarić), Franjevački samostan Šarengrad, Šarengrad.
- *Biblija. Stari i Novi zavjet* (1983). Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- BÖSENDORFER, Josip (1916). „Diarium sive prothocollum venerabilis conventus s. Crucis Inventae Essekini intra muros ab anno 1686. usque ad annum 1851,“ *Starine*, XXXV.
- BRATULIĆ, Josip (1991). „Hrvatska barokna propovijed“, u: *Hrvatski književni barok* (ur. Dunja Fališevac), Zavod za znanost o književnosti, Zagreb.
- BRATULIĆ, Josip (1996). *Hrvatska propovijed od svetoga Metoda do biskupa Strossmayera*, Erasmus naklada, Zagreb.
- BRATULIĆ, Josip (2003). „Propovjedna i hagiografska književnost“, u: *Hrvatska i Europa: kultura, znanost i umjetnost. Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće)* (ur. Ivan Golub), III, Školska knjiga, Zagreb.
- BRKAN, Jure (1984). „Školovanje svećeničko-redovničkih kandidata Provincije Presvetog Otkupitelja u XVIII. stoljeću“, *Kačić: zbornik Franjevačke provincije Presvetoga Otkupitelja*, XVI, str. 7–58.
- CLARK, A. J. (2003). *Abraham of Sancta Clara*, u: *New catholic encyclopedia* (2003) (ur. Erin Bealmeear i dr.), Gale, Detroit i dr.

- FRKIN, Vatroslav – HOLZLEITNER, Miljenko (2008). *Bibliografija knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda 1495.–1850.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatska franjevačka provincija sv. Ćirila i Metoda, Zagreb.
- GEORGIJEVIĆ, Krešimir (1969). *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Matica hrvatska, Zagreb.
- HOŠKO, Franjo Emanuel (1977). „Franjevačko visoko učilište u Požegi“, *Nova et vetera. Revija za filozofsko-teološke i srodne discipline*, XXVII (I), str. 87–111.
- HOŠKO, Franjo Emanuel (1999). „Franjevačka Bogoslovna škola u Petrovaradinu (1735.–1783.)“, *Diacovensia. Teološki prilozi*, VII (1), str. 201–220.
- HOŠKO, Franjo Emanuel (2001). *Franjevci i poslanje crkve u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- HOŠKO, Franjo Emanuel (2002). *Franjevačke visoke škole u kontinentalnoj Hrvatskoj*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- HOŠKO, Franjo Emanuel (2010). *Leaković, Bernardin, Pavić, Emerik, Rapić, Đuro*, u: *Hrvatski franjevački biografski leksikon* (2010) (ur. Franjo Emanuel Hoško, Pejo Ćošković, Vicko Kapitanović), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Vijeće Franjevačkih zajednica Hrvatske i Bosne i Hercegovine, Zagreb.
- HOŠKO, Franjo Emanuel (2011). *Slavonska franjevačka ishodišta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
- JAKOŠIĆ, Josip (1899). „Scriptores Interamniae vel Pannoniae Savae nunc Slavoniae dictae anno 1795 conscripti (cum continuatione a. 1830)“, u: *Grada za povjest književnosti hrvatske* (ur. Milivoj Šrepel), 2, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- JANČULA, Julijen (1980a). *Franjevci u Cerniku*, autorova naklada, Slavonska Požega.
- JANČULA, Julije (1980b). *Povijest Cernika i cernička samostanska kronika*, autorova naklada, Slavonska Požega.
- JELČIĆ, Dubravko (2004). *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb.
- JEŽIĆ, Slavko (1944). *Hrvatska književnost od početka do danas 1100–1941.*, Naklada A. Velzek, Zagreb.
- KASTL, Maria (1988). *Das Schriftwort in Leopoldspredigten des 17. und 18. Jahrhunderts*, Braumüller, Wien.
- KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan (1860). *Bibliografija hrvatska. Dio prvi*, Brzotiskom Dragutina Albrechta, Zagreb.

- LJUBIĆ, Šime (1869). *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, II, Riečki Emidija Mohovića Tiskarski Kamen. Zavod, Rijeka.
- MATELJAK, Anela (2013). *Đuro Rapić u kontekstu hrvatske književnosti u Slavoniji 18. stoljeća*, doktorski rad, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- MATIĆ, Tomo (1945). *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka (2006). *Iz duhovnog perivoja*, Naklada Ljevak, Zagreb.
- PAVIĆ, Matija (1889). „Književna slika Slavonije u 18. vjeku“, *Glasnik Biskupija Bosanske i Srijemske*, XVII (VIII), str. 113–116.
- PLEJIĆ, Lahorka (1995). „Knjižnica cerničkog franjevačkog samostana i njezine propovijedi 18. stoljeća“, u: *Cljučevi raja: hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. stoljeća* (prir. Julijana Matanović), Meandar, Zagreb.
- SABLJĆ TOMIĆ, Helena – REM, Goran (2003). *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb.
- SRŠAN, Stjepan (1988). „Slavonski pisci (1795–1830)“, *Revija – časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja*, 1, str. 59–87.
- SRŠAN, Stjepan (1993). *Osječki ljetopisi 1686.–1945.* (prir. i prev. Stjepan Sršan), Povijesni arhiv u Osijeku, Osijek.
- STRAŽEMANAC, Ivan (1993). *Povijest franjevačke provincije Bosne Srebrene* (prir. i prev. Stjepan Sršan), Matica hrvatska, Zagreb.
- ŠAFARJIK, Paul Jos. (1865). *Geschichte der illirischen und kroatischen Literatur*, Verlag von Friedrich Tempsky, Prag.
- ŠUNDALIĆ, Zlata (2000). *Pavić, Emerik, Rapić, Đuro*, u: *Leksikon hrvatskih pisaca* (2000). (ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemec, Darko Novaković), Školska knjiga, Zagreb.
- ŠUNDALIĆ, Zlata (2005). *Kroz slavonske libarice. Rasprave o nabožnoj književnosti u Slavoniji*, Ogranak Matice hrvatske Osijek, Osijek.
- TATARIN, Milovan (2007). „Jedan zaboravljeni slavonski kalendar iz 18. stoljeća“, u: *Dani hvarškoga kazališta. Prešućeno, zabranjeno, izazovno u hrvatskoj književnosti i kazalištu* (ur. Nikola Batušić, Rafo Bogišić, Pavao Pavličić, Milan Moguš), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Književni krug Split, Zagreb – Split.
- VIDEK, Nevenka (2006). *Tri stoljeća s pjesnikom Brata Sunca. Franjo Asiški u hrvatskome pjesništvu i prozi od 16. do kraja 18. stoljeća*, Disput, Zagreb.

- VODNIK, Branko (1913). *Povijest hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb.
- WELZIG, Werner (1987). *Katalog gedruckter deutschsprachiger katholischer Predigtsammlungen*, II, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- ZAWART, Anscar (1928). *The History of Franciscan Preaching and of Franciscan Preachers (1209–1927): a bio-bibliographical study*, New York.
- ZEČEVIĆ, Divna (1993). *Strah Božji. Hrvatske pučke propovijedi 18. stoljeća*, Izdavački centar Otvorenog sveučilišta Osijek, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.

Anela MATELJAK POPIĆ

ĐURO RAPIĆ AS AN 18TH CENTURY PREACHER

Đuro Rapić, Franciscan cultural worker of the 18th century, is the author of two books of sermons (“Svakomu po malo”, 1762, “Od svakoga po malo”, 1764) and a catechism (“Satir iliti divji čovik” (1766). Unlike the last Rapić’s published works, his sermons attracted little scientific research interest, and compared to the sermons of other authors they were hardly studied at all. Therefore, the author of this paper performs a comparative analysis of Rapić’s sermons. Namely, in order to see if Rapić was a typical representative of his time as a preacher, two of his sermons (for St. Catherine of Alexandria and All Saints) are comparatively analyzed in relation to sermons of Emerik Pavić and Bernardin Leaković, his fellow Franciscans of the 18th century. Furthermore, the author extends the scope of analysis beyond Croatia, given the European, German segment of rhetorical prose because Rapić, inter alia, spoke and used German language well.

Key words: *Đuro Rapić, sermons, 18th century, comparative studies*